

Concept Kerkenvisie Gemeente Mill en Sint Hubert

10 september 2021

Inhoud

Samenvatting	5
1. Waarom een kerkenvisie?	8
1.1 Situatie Provincie Noord-Brabant	8
1.2 Overkoepelende aanpak vanuit het Rijk	8
1.3 De gemeente, de parochie en de kerkenvisie	9
2. Het religieuze erfgoed van Mill en Sint Hubert	12
2.1 Een parochie in landelijk gebied	12
2.2 Waardestelling Catharijneconvent	26
3. De dialogen	28
3.1 De enquête	29
3.2 De visies van de partners	32
3.3 Visie op verduurzaming	37
4. Kerkenvisie, de implementatie	38
5.1 Invalshoeken voor behoud kerkgebouwen	38
5.2 Rolverdeling per stakeholder	39
5.3 Voorstellen en aanbevelingen	41
5.4 Hoe nu verder?	43
Bronnen en verantwoording	47
Bijlage 1 Juridische kaders en beleid	48
Bijlage 2 Achtergrondinformatie over Brabantse kerken	52
Bijlage 3 Gebouwenvisie De Goede Herder	53
Bijlage 4 Visie en reflectie vanuit de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed	60
Bijlage 5 Waardestelling Catharijneconvent kerkinterieurs	65
Bijlage 6 Stappenplan voor kerkbeheerders.	67

Voorwoord portefeuillehouder

Voor u ligt de kerkenvisie, een document ontstaan uit samenwerking tussen Parochie De Goede Herder, adviesbureau AdVinci en de gemeente Mill en Sint Hubert. De kerkgebouwen in onze gemeente bepalen voor een groot deel het zicht van de monumentale uitstraling.

In Nederland vindt op het moment van schrijven een ontkerkelijking plaats, wat zich vertaalt in minder kerkgangers en ook minder vrijwilligers die zich inzetten voor het behoud en beheer van de kerkgebouwen. Steeds meer kerken worden aan de eredienst onttrokken of eigenaren hebben moeite met de instandhouding van de gebouwen. Om deze reden denken wij in dit document na over de toekomst van onze kerkgebouwen.

Is het behouden van een religieuze functie mogelijk in de komende jaren of ontstaan er kansen voor nevengebruik? Voor dit soort vraagstukken heeft het kernteam gestaan tijdens de ontwikkeling van deze visie, een waardevolle leidraad om samen met de kerkgemeenschappen overleg te blijven voeren voor behoud en eventuele neven- of herbestemming van de gebouwen.

Veel dank aan de bestuurders van Parochie De Goede Herder en het adviesbureau Ad Vinci om te beraadslagen over de toekomst van deze prachtige gebouwen.

Wethouder Jos van den Boogaart

Kerkenvisies door het hele land

Het totale aantal deelnemende gemeenten is ongeveer 240.

Dat is bijna 70 procent van alle gemeenten in Nederland (352).

In deelnemende gemeenten gaan gemeente, kerkeigenaren, inwoners en erfgoedorganisaties met elkaar in gesprek over de toekomst van de gebedshuizen.

Voor 76 procent van deze gebouwen is of wordt op deze manier in Nederland nagedacht over de bestemming.

www.toekomstreligieuserfgoed.nl

Voorwoord Kerngroep

De gemeenteraad van Mill en Sint Hubert heeft in juli jl. ingestemd met de plannen om de Kerk van de Heilige Familie in Langenboom te transformeren tot een nieuw sociaal cultureel dorpshart. Nadat café, zaal en cafetaria D'n Bens was verkocht aan een projectontwikkelaar voor woningbouw, hebben ondernemers, de dorpsraad, besturen en verenigingen de koppen bij elkaar gestoken en de mogelijkheden onderzocht om een nieuwe ontmoetingsplek in de dorpskern te realiseren. De hiervoor opgerichte Stichting Eigen Kweek heeft aan het bestuur van de Parochie De Goede Herder de vraag voorgelegd of ook de kerk in de plannen betrokken kon worden. Het parochiebestuur stemde ermee in, mits er in het kerkgebouw straks ook nog op de huidige basis diensten konden worden gehouden.

Met het besluit van de gemeenteraad is de weg naar een nieuw ontmoetingspunt voor een hapje en een drankje, een sportcentrum voor de voetbal- en tennisclub en ruimte voor kerkdiensten op zondag in Langenboom mogelijk geworden.

Hoe gaan we om met de mogelijkheid dat in de toekomst nog meer kerkgebouwen in onze gemeente gesloten en herbestemd worden? Welke impact heeft sluiting of herbestemming van een kerkgebouw op de inwoners van de kernen? Wie heeft welke verantwoordelijkheid voor het vinden van een breed gedragen herbestemming van een monumentaal kerkgebouw? Die vragen stelde de kerngroep bij het opstellen van deze kerkenvisie zichzelf.

Het werden de uitgangspunten om met elkaar in gesprek te gaan over de toekomst van het religieus erfgoed in de gemeente Mill en Sint Hubert.

Belangrijk was het om zoveel mogelijk meningen in de gemeente te peilen. Door de coronamaatregelen konden we dat niet doen in de vorm van bijeenkomsten, maar middels individuele gesprekken en een internet enquête kregen we toch een goed

beeld van de ideeën, die bij de inwoners leven.

Het resultaat van alle input is verwoord in deze kerkenvisie. Het feit dat we als kerngroep met elkaar en met de verschillende partijen om de tafel hebben gezeten, elkaar gevonden hebben in een gezamenlijk belang is niet alleen van toegevoegde waarde geweest bij het produceren van de kerkenvisie, maar levert ook de uitgangspositie voor verder overleg in de toekomst. Op die manier is de kerkenvisie een eerste stap naar een behouden toekomst voor het religieus erfgoed in onze gemeente.

Een woord van dank aan de gemeente Mill en Sint Hubert, die het voortouw nam bij het opstellen van deze kerkenvisie, aan de Vereniging voor Kleine Kernen, die ons hielp de dorpsraden te benaderen, en aan allen, die wilden meedenken over de toekomst van de kerkgebouwen in de gemeente.

De kerngroep

Namens Parochie De Goede Herder:
Theo Bens, Toon Ermers en Wim Prinssen

Namens Gemeente Mill en Sint Hubert:
Gijs Jochems

Begeleid door AdVinci:
Denise Huntjens en Thijs Schiphorst

Samenvatting

Aanleiding

Parochie De Goede Herder heeft aangegeven het openhouden van alle kerkgebouwen voor uitsluitend kerkdiensten in de toekomst niet realistisch te achten. De parochie is eigenaar van de vijf kerkgebouwen in de kerkdorpen Mill, Haps, Sint Hubert, Langenboom en Wilbertoord. Een recente ontwikkeling is de herbestemming van het kerkgebouw in Langenboom. Aan de nieuwe meervoudige bestemming van de Kerk van de Heilige Familie in Langenboom heeft de gemeenteraad van Mill en Sint Hubert op 8 juli 2021 zijn medewerking toegezegd.

In de komende 10 jaar zullen naar verwachting nog meer kerkgebouwen een neven- of herbestemming moeten krijgen. Een functieverandering heeft ook emotioneel een grote impact. Een kerkgebouw heeft namelijk vele waarden. Het biedt houvast of een plek van rust voor velen, het is een baken in het landschap, het is centraal gelegen in de kern, het biedt vele herinneringen en heeft monumentale waarden.

Uit de opgehaalde reacties blijkt een breed draagvlak voor behoud van de kerkgebouwen. Nadat de gemeente van het rijk middelen had ontvangen om een kerkenvisie op te stellen, werd een kerngroep samengesteld bestaande uit vertegenwoordigers van de parochie en van de gemeente; deze kerngroep is begeleid door AdVinci.

Als een kerkeigenaar een kerkgebouw op termijn niet kan openhouden, zijn er verschillende scenario's mogelijk, zoals geheel herbestemmen, een nevenbestemming vinden, sluiten, laten rusten of slopen.

Het kerkgebouw is voor de parochie een middel om de geloofsgemeenschap te bereiken en faciliteren, maar **geen** voorwaarde voor hun missionaire taken. Voor de parochie ligt immers de prioriteit

bij het per dorpskern blijven verzorgen van het pastoraat en het bedienen van de sacramenten.

Het traject

In de voorgestane aanpak stond de 'dialoog' centraal: met elkaar in gesprek gaan, elkaar leren kennen en elkaars standpunten begrijpen.

Doordat grote bijeenkomsten vanwege de coronapandemie niet door konden gaan, zag het traject er zo uit:

- in kaart is gebracht om welke kerken het gaat, welke cultuurhistorische, religieuze en maatschappelijke waarden deze gebouwen vertegenwoordigen en in hoeverre er draagvlak is voor behoud van de monumentale gebouwen
- in dialoog is gegaan met betrokkenen, zoals parochianen, het bisdom, bestuurders en vakspecialisten van de gemeente, de provincie, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) te Amersfoort voor de gebouwen en het Catharijne Convent te Utrecht voor het interieur
- de website: www.gemeente-mill.nl/kerkenvisie werd opgericht
- via De Vereniging voor Kleine Kernen (VVKK-NB) Noord-Brabant zijn alle dorps- en wijkraden op de hoogte gebracht van de ontwikkeling van de kerkenvisie
- er zijn vier kleinere bijeenkomsten met inwoners geweest
- artikelen over deze bijeenkomsten verschenen in De Neije Krant, Het Cuijks Weekblad en De Schakel (Haps)
- de enquête werd uitgezet.

Zowel uit de enquête als de gesprekken met bewoners kwam naar voren, dat 75 tot 90% voor het behouden van de kerkgebouwen is en dat er begrip bestaat voor het combineren van verschillende functies in een kerkgebouw.

De waarde van de dialoog

De winst van het opstellen van de kerkenvisie is dat de parochie en gemeente kennis hebben kunnen nemen van elkaars uitgangspunten ten aanzien van de toekomst van de monumentale kerkgebouwen. Er is onder de direct

betrokkenen alsook onder de bewoners van de kerkdorpen begrip opgebouwd over de verwachting, dat er enkele kerkgebouwen herbestemd zullen gaan worden in de komende jaren.

Wat is een kerkenvisie?

De term 'kerkenvisie' komt van de rijksoverheid. Een kerkenvisie is vormvrij en de nadruk ligt vooral op het gesprek tussen de verschillende partijen, de gemeente, de kerkeigenaren en alle andere betrokkenen om te komen tot een document. Deze kerkenvisie is te beschouwen als een startnotitie.

Het is de door de kerngroep samengestelde verzameling van relevante informatie. De kerkenvisie beschrijft de belangrijkste uitgangspunten voor een moment X: wanneer de kerkeigenaar voorziet dat de kosten voor het openhouden en onderhouden van het kerkgebouw niet meer opgebracht kunnen worden. Ten aanzien van individuele kerkgebouwen worden in deze kerkenvisie geen voorstellen gedaan. De centrale boodschap is dat het van belang is om, zodra een kerk herbestemd moet gaan worden, dit transparant te doen en ook de dorpsraden en inwoners erbij te betrekken.

Daartoe is een aantal voorstellen en aanbevelingen ontwikkeld over hoe de parochie en gemeente het best samen kunnen optrekken om een breed gedragen herbestemming voor het kerkgebouw te bewerkstelligen. De volgende voorstellen zijn ontwikkeld:

- de instelling van een **kerkenvisie-overleg** tussen parochie en gemeente om jaarlijks de ontwikkeling rond de kerkgebouwen en

het beleid ten aanzien van het culturele erfgoed te monitoren;

- een **herbestemmingsloket** binnen de gemeente in te richten, waar alle vragen over individuele kerkgebouwen neergelegd kunnen worden;
- in geval van de noodzaak tot herbestemming van een kerkgebouw vanuit de gemeente een **multidisciplinair team** te formeren, dat de herbestemming van het kerkgebouw begeleidt.

De rol van de kerkenvisie voor de nieuwe Gemeente Land van Cuijk

Parallel aan deze ontwikkeling is ook een kerkenvisie opgesteld voor de gemeente Grave. Door een goede afstemming komen de voorstellen, die in de kerkenvisie zijn geformuleerd, grotendeels overeen met de voorstellen, die in de voorliggende kerkenvisie naar voren worden gebracht.

De geformuleerde voorstellen zijn bestemd voor alle toekomstige betrokkenen bij de herbestemming van een kerkgebouw, dus ook voor de nog op te richten nieuwe gemeente Land van Cuijk. Met de nieuwe gemeente is het nog niet mogelijk om afspraken te maken. Daarom is het voorstel van de kerngroep om de kerkenvisie in te brengen als een startnotitie bij de nieuwe gemeente Land van Cuijk. Achterliggende juridische kaders en beleid zijn volledigheidshalve opgenomen in een Bijlage 1.

Hoe meer ondersteuning de gemeente aan de implementatie van de kerkenvisie kan geven, des te beter kan gezamenlijk aan een duurzame toekomst van de monumentale en ook aan de niet-monumentale kerkgebouwen gewerkt worden.

Routekaart uit 2020

Hoofdstuk 1. Waarom een kerkenvisie?

Het toekomstperspectief van kerkgebouwen is onduidelijk.

De trend van dalende aantallen kerkbezoekers, minder gelovigen, minder vrijwilligers en minder geld om de gebouwen te onderhouden heeft grote gevolgen voor de toekomst van kerkgebouwen.

Als de huidige trend zich doorzet zullen volgens een schatting van de landelijke kerkeigenaren in de komende 10 jaar tussen de 1.800 – 4.800 kerken hun deuren moeten sluiten, op het totaal van de 6.900 kerkgebouwen dat Nederland nu nog rijk is. Vertalen we deze schatting naar de vijf kerken in Mill en Sint Hubert, dan betekent het dat er een tot drie kerkgebouwen in de komende 10 jaren de huidige bestemming (deels) zullen verliezen.

¹ 'Heilige huisjes' verkenning naar de herbestemming van kerkgebouwen in Brabant, Telos 2013

1.1 Situatie Provincie Noord-Brabant

In 2013 verscheen het rapport 'Heilige huisjes?'¹ Er volgde een bijeenkomst met de vele betrokkenen, zoals de bisdommen Den Bosch en Breda, de Protestantse Kerk Nederland, Vereniging Brabantse Gemeenten, de provincie Noord-Brabant, erfgoedorganisaties en de Vereniging Kleine Kernen Noord Brabant (VKKNB). Partijen gaven aan zich in te willen zetten om initiatieven te ondersteunen, die leegkomende kerkgebouwen een nieuwe functie kunnen geven.

De initiatieven rondom het thema vrijkomende kerken heeft in 2014 geresulteerd in de oprichting van het Platform Vrijkomende Kerkgebouwen door het Brabants Informatiepunt Vrijkomende Kerkgebouwen (BIVK). De provincie Noord-Brabant faciliteert het platform en het secretariaat wordt uitgevoerd vanuit de Vereniging voor Kleine Kernen Noord Brabant.

1.2 Overkoepelende aanpak vanuit het Rijk

In 2018 bleek, getuige het document 'Cultuur in een open samenleving'², dat het kabinet de problemen omtrent religieus erfgoed inziet en gemeenten gaat stimuleren om een kerkenvisie op te stellen. Het primaire doel van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is *behoud van (rijks-) monumentale kerkgebouwen*. Om dit te bewerkstelligen werd er geld vrijgemaakt; gemeenten konden tussen 2019 en maart 2021 een uitkering aanvragen om een kerkenvisie te bekostigen. Zowel de gemeente Mill & St Hubert als de gemeente Grave hebben een dergelijke uitkering aangevraagd en ontvangen. Er zijn geen voorschriften meegegeven aan hoe

² 'Cultuur in een open samenleving', uitwerking van de plannen in het regeerakkoord over de waarde van cultuur. Rijksoverheid, maart 2018

een kerkenvisie eruit moet zien; het is aan de gemeente om dit aangepast op de eigen situatie te bepalen. Naast deze financiële bijdrage heeft de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE) de notitie 'Bouwstenen voor een kerkenvisie'³ opgesteld en zijn er bijeenkomsten georganiseerd waarin verschillende thema's rondom de toekomst van kerkgebouwen werden uitgewerkt en met specialisten de relevante ontwikkelingen en inzichten rondom kerkelijk erfgoed verkend werden en worden.

De toekomst van het religieuze erfgoed staat landelijk op de politieke agenda.

1.3 De parochie, de gemeente en de kerkenvisie

In 2019 heeft Parochie De Goede Herder de gemeente gevraagd om samen het traject te starten voor het opstellen van een kerkenvisie. Nadat de Gemeente Mill en Sint Hubert van het Rijk de financiële middelen had verkregen, heeft de gemeente AdVinci gevraagd de totstandkoming van een integrale kerkenvisie te begeleiden. Integraal, omdat alleen het behoud van rijksmonumenten niet de enige ambitie kan zijn; ook de grote maatschappelijke waarde van een kerkgebouw verdient erkenning. Daarom is het belangrijk het toekomstperspectief van de kerkgebouwen vanuit verschillende invalshoeken en met verschillende partners te onderzoeken.

Vanaf september 2020 werken gemeente en Parochie De Goede Herder samen aan de ontwikkeling van de kerkenvisie; AdVinci begeleidt en ondersteunt de kerngroep. Met de andere kerkeigenaar in de gemeente, te weten van het H. Eliasklooster in Sint Hubert, is ook gesproken. Het H. Eliasklooster, gevestigd in een voormalige boerderij,

staat echter los van de omliggende gemeenschap en er bleek geen behoefte om aan te sluiten als partner.

In het beleidsplan van de parochie uit 2017 wordt aandacht besteed aan de uitdagingen die de parochie De Goede Herder voor zich ziet wat betreft de instandhouding van de kerkgebouwen. De parochie is eigenaar van 5 kerken en aanverwante gebouwen en terreinen, zoals pastorieën, begraafplaatsen, vrijstaande Heilig Hart beelden, kapellen.

Hier een overzicht per dorpskern:

in Haps (behorende tot Gemeente Cuijk)

- H. Nicolaaskerk (rijksmonument, 1899-1900)
- voormalige pastorie, verhuurd als woning

in Langenboom

- Kerk van de Heilige Familie (rijksmonument, 1926)
- voormalige pastorie, verhuurd als woning
- Mariakapel
- Maurikkapel

in Mill

- St. Willibrorduskerk (rijksmonument, 1878)
- pastorie (ca. 1985)
- woning Wilhelminastraat, bewoond door pastor

in Sint Hubert

- Kerk van de Heilige Hubertus en Barbara (rijksmonument, gebouwd vóór 1459)
- voormalige pastorie (1935), verhuurd aan uitvaartcentrum
- kosterwoning (ca. 1935), met aangebouwd parochiecentrum
- Mariakapel (2001)

³ 'Bouwstenen voor een kerkenvisie'

in Wilbertoord

- St. Josephkerk (1966)
- parochiecentrum aan de kerk vastgebouwd, met als woning de verhuurde voormalige pastorie (1966).

Dorpsplan Langenboom

In het najaar van 2018 maakten de uitbaters van café-zaal-cafetaria D'n Bens in Langenboom bekend, dat ze gingen stoppen en hun complex hadden verkocht aan een projectontwikkelaar.

Jonge ondernemers uit het dorp, verenigd in een stichting Eigen Kweek, staken samen met de dorpsraad, besturen en verenigingen de koppen bij elkaar en onderzochten de mogelijkheden om een nieuwe ontmoetingsplek in het dorpskern te realiseren.

Aan het parochiebestuur werd de vraag voorgelegd of ook de kerk in het dorp betrokken kon worden bij de plannen. Het parochiebestuur stemde ermee in, mits er in de kerk straks ook nog diensten gehouden konden worden; ook het bisdom stemde toe.

Op 3 juni 2019 kwamen ongeveer 600 inwoners bijeen; ruim 90% koos voor het plan om de kerk aan te kopen en te transformeren tot een nieuw sociaal dorpshart, waaronder een ontmoetingspunt voor een hapje en een drankje, een sportcentrum voor de voetbal- en tennisclub en ruimte voor kerkdiensten op de zondag. Deze plannen zijn met behulp van velen verder ontwikkeld; in juli 2021 gaf de gemeenteraad goedkeuring aan de plannen.

Alle vijf de kerken zijn in functie als kerkgebouw; vier ervan zijn een rijksmonument, alleen de St. Josephkerk in Wilbertoord niet. Ze worden goed onderhouden, maar als gevolg van het dalende aantal kerkgangers komen er echter steeds minder middelen beschikbaar.

Voor de Heilige Familiekerk in Langenboom is een herbestemming gaande, met behoud van kerkfunctie; in feite dus een meervoudige bestemming.

Opbouw kerkenvisie

Het aanvankelijke plan van aanpak ging uit van grootschalige bijeenkomsten met huidige en toekomstige stakeholders en dialogen met dorpsraden, inwoners, oudheidkundige verenigingen, provincie, gemeente, de Rijksdienst Cultureel Erfgoed, VKKNB, parochiebestuur, bisdom etc. Door de Corona-pandemie zijn de geplande bijeenkomsten met grote groepen mensen niet doorgezet kunnen worden. Wel zijn er veel een-op-een interviews, live alsook digitaal, gehouden en is er een enquête onder het publiek uitgezet, zowel via internet als via de plaatselijke weekbladen. Vanaf medio 2021 hebben we acties gestart om de problematiek onder een breed publiek te agenderen. Zo zijn onder andere in De Neije Krant een serie verhalen geplaatst, waarin duidelijk wordt hoe het onderwerp onder inwoners leeft. Tevens werden de stads- en dorpsraden geïnformeerd over het zorgelijke toekomstperspectief van het religieuze erfgoed.

hoofdstuk 2

Een beschrijving van het bestaande religieuze erfgoed is opgenomen met bijdragen van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed, Museum Catharijneconvent en de plaatselijke heemkundekringen.

hoofdstuk 3

Een neerslag van de opbrengsten van de gesprekken, interviews en enquêtes wordt beschreven. De visie van de

parochie, het bisdom, de gemeente, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de VKK-NB zijn opgenomen.

Sommige zijn hier samengevat en als geheel in de bijlagen opgenomen. Ook is er een paragraaf over duurzaamheid, een thema dat komende jaren door alle lagen van de samenleving een rol speelt.

hoofdstuk 4

Tenslotte heeft de kerngroep gewerkt aan een gemeenschappelijke visie. De onderlinge rolverdeling en een aantal voorstellen en aanbevelingen zijn opgesteld. Tevens wordt het stappenplan beschreven, dat gehanteerd kan worden, wanneer voor een kerkgebouw een nieuwe bestemming gevonden moet worden.

Hoofdstuk 2. Het religieuze erfgoed van Parochie De Goede Herder

2.1 Een parochie in landelijk gebied

De parochie heeft haar kerken in vijf kernen, gelegen in een landelijk gebied, in een omgeving die grotendeels bestaat uit cultuurgrond. Dit geeft aan dat de agrarische bedrijvigheid belangrijk is, hoewel de directe werkgelegenheid in de landbouw slechts 13,5% van de totale werkgelegenheid in de gemeente vormt.

De kerk in Haps hoort ook bij de parochie De Goede Herder, maar is gelegen in de gemeente Cuijk; aangezien Cuijk net als de gemeente Mill en Sint Hubert vanaf 1 januari 2022 deel zal uitmaken van de nieuw te vormen gemeente Land van Cuijk, is de kerk in Haps hier meegenomen.

De gebouwen vormen steeds de kern van typische kerkdorpen, elk met een eigen karakter en ieder kerkgebouw met unieke stijlkenmerken. In de dorpen heerst grote gemeenschapszin onder de inwoners, wat ook blijkt uit de vele vrijwilligers binnen de parochie. Zoals in veel Brabantse overwegend Rooms-katholieke gebieden zijn er behalve de kerken verspreid over de hele grondgebied van de gemeente ook veel religieuze elementen te vinden. Het

betreffen kapellen, kruisbeelden, kruisen, Mariakapellen etc. Ze vertellen over het geloofsleven en de cultuur van de vroegere bewoners.

De beschrijving van elk kerkgebouw in de kern, waarin het gelegen is, is van belang, omdat deze beschrijvingen kunnen helpen bij het vinden van een nieuwe bestemming voor het kerkgebouw, als het zover komt. De heemkundeverenigingen Myllesheem, Amansheem, Felix Walter, St. Huybert en Haps Heem hebben meegeholpen om deze informatie te verzamelen.

Vertegenwoordigers van de parochie, de gemeente en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) hebben in april 2021 een schouw gehouden van alle vijf de kerkgebouwen.

De RCE heeft per kerkgebouw zijn visie en reflectie gegeven. Een samenvatting hiervan is opgenomen in dit hoofdstuk; voor de gehele reflectie verwijzen we naar bijlage 4.

Haps en de St. Nicolaaskerk

De oudste bewoners vestigden zich op zandruggen ten oosten van het dal van de Lage Raam, wat een voormalig Maasdal is. Omstreeks 1300 werd Haps uitgegeven als een heerlijkheid in het nederambt van het Land van Cuijk. Leenheer was de Hertog van Brabant, maar tegen het einde van de 14e eeuw kwam het leen aan Gelre. De plaatselijke heren woonden in het Huis te Haps, een omgrachte edelmanswoning. Na de Franse tijd raakte het in verval, eind 19e eeuw was er nog sprake van enige muurresten, maar tegenwoordig zijn alleen nog fundamenten aanwezig.

Haps is steeds bescheiden van omvang geweest. In 1600 telde de heerlijkheid 250 inwoners. De boerenbevolking woonde verspreid en het dorp telde volgens oude kaarten maar een paar huizen. Vanaf 1427 tot 1566 was er in Haps een kapel die bediend werd vanuit Cuijk. Omstreeks 1570 werd Haps een zelfstandige parochie, maar de eerste gegevens hieromtrent dateren van 1630. In 1648 werd de kerk door de hervormden genaast en de openlijke uitoefening van de katholieke godsdienst verboden. Vanaf 1651 kerkten de katholieken in een grenskerker die zich bevond op de Oeffelter Heide in de heerlijkheid Boxmeer, waar godsdienstvrijheid heerste. In 1798 kregen de katholieken hun kerk weer terug, die echter in vervallen staat verkeerde en bovendien te klein was, want Haps had toen al 562 inwoners. De kerk werd gesloopt in 1808 maar de

toren bleef bewaard. Er werd een nieuwe kerk gebouwd die in 1897 opnieuw te klein werd bevonden. Ze werd vervangen door de huidige kerk die op 25 augustus 1899 werd ingewijd.

Vanaf ongeveer 1427 tot 1566 was er in Haps een kapel, die vanuit Cuijk werd bediend door geestelijken die ook in Cuijk werkzaam waren. Rond 1600 werd de kapel uitgebouwd tot een kerk. Dat was de eerste kerk van Haps die als patroonheilige de H. Nicolaas had. Zo werd Haps een zelfstandige parochie. In 1637 werd Jan Broeren de eerste pastoor.

Rond 1648 werd het zuiden van het land overheerst door de protestanten en werd de katholieke godsdienst verboden. Het kerkje werd gesloten. De katholieken bouwden een schuurkerk in Oeffelt en gingen daar ter kerke. In 1662 werd een protestante dame begraven in het kerkje van Haps. Ze heette juffrouw Johanna van Karpen; haar grafsteen staat nu bij de ingang van de kerk onder de toren.

In 1693 mocht de kerk weer open en kwam er weer vrijheid van godsdienst. De kerk werd aan de katholieken teruggegeven.

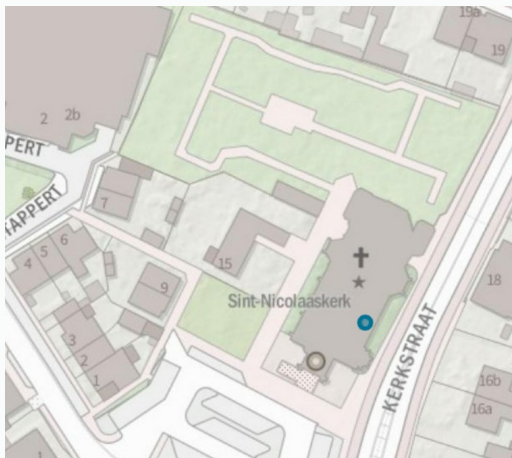
In 1808 was pastoor Derks pastoor van Haps en hij besloot een nieuwe kerk te bouwen vanwege de kleine ruimte in de oude kerk en het toenemend aantal inwoners van Haps. Haps telde toen 562 inwoners, die allemaal katholiek waren. In 1810 was de kerk klaar. In 1819 kreeg Haps voor het eerst een kapelaan.

In 1897 was de kerk weer te klein en pastoor Hermans maakt plannen voor een nieuwe grotere kerk. C. Fransen, een leerling van Kuijpers, afkomstig uit Roermond werd de architect. Hij bouwde 76 kerken. De eerste kerk die hij bouwde was die van Beers.

Kerkenvisie Mill en Sint Hubert

H. Vereijken uit Bergeijk werd de aannemer van de Hapse kerk. Hij bouwde de kerk voor de som van fl. 51.322,-. In augustus 1899 werd de kerk in gebruik genomen en de oude kerk werd afgebroken. Die oude kerk stond op de plaats waar nu het huidige kerkhof ligt. In juni 1900 werd de kerk door bisschop Wilhelmus van de Ven uit Den Bosch ingewijd. Er was drie jaar aan de kerk gebouwd.

Haps, H. Nicolaaskerk, Kerkstraat 17, Rijksmonument 517531

De huidige kerk is 13 meter hoog, 38 meter lang en 16 meter breed. De torenspits is gemeten vanaf de grond 45 meter hoog. In 1900 woonden er in Haps 950 mensen.

De altaren, het hoogaltaar en de twee zijaltaren, zijn versierd met voorstellingen uit hout gesneden. Het hoogaltaar is versierd met afbeeldingen uit het leven van de H. Nicolaas, de patroonheilige van de parochie. Het ene zijaltaar is toegewijd aan Maria en versierd met afbeeldingen uit het leven van Maria, het andere zijaltaar is toegewijd aan de H. Josef en versierd met afbeeldingen uit zijn leven.

Het houtsnijwerk voor de zijaltaren is gemaakt door het atelier Thissen uit Roermond tussen 1900 en 1905. Ook de meeste beelden in de kerk zijn gemaakt door dit atelier.

Opvallend in de kerk is de doopvont van rond 1600, nog gebruikt in de eerste kerk. De preekstoel werd in 1855 geschonken door het St. Nicolaasgilde. De kruiswegstaties zijn uit 1905 en geschilderd op koperen platen door Karel Beijaart uit Brugge.

De huidige drie klokken zijn de vervangers voor de twee oude klokken die in de Tweede Wereldoorlog door de Duitsers zijn weggehaald en omgesmolten tot grondstof voor kanonnen.

Uit de reflectie van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed:

De kerk van Haps is een gaaf 19de eeuws gesamtkunstwerk en rijk aan baksteenambacht. Misschien niet uniek als neogotische kerk binnen Brabant, maar wel in het parochiegebied. De vraag is wat de betekenis van de kerk is in het oeuvre van architect C. Franssen en atelier Thissen?

Meer informatie van de RCE is te vinden in de volledige reflectie, Bijlage 4.

Mill en de H. Willibrorduskerk

Tot ongeveer het jaar duizend kende het gebied van de gemeente Mill en Sint Hubert een vrij spaarzame bewoning. Slechts enkele toevallige vondsten uit de tijd van de prehistorie en de Romeinse tijd zijn ons bekend. Zij wijzen niet op vaste nederzettingen. Op de voorgrond tredend is een vondst van een vuistbijl uit het midden-paleolithicum, misschien wel van 40.000 jaar voor onze jaartelling. Deze bijl is nog zonder gat voor een steel en moest in de hand of vuist gehouden worden. De steen van Mill werd aangetroffen bij de boerderij van dhr. Bert Selten aan de Graafscheweg.

In de 11e en 12 eeuw gingen de mensen er toe over zich te vestigen om en bij de westelijke hoge rug van het Land van Cuijk in de buurt van enkele beekjes. Ook de heren van Cuijk moeten in dit jonge gebied nogal wat bezittingen hebben gehad. Zij waren nauw betrokken bij de stichting van de abdij Mariënweerd in de Betuwe en vereerden haar met vele goederen onder Mill, waarvan de Hof ten Hove de voornaamste was. Verder kwamen daarbij de hoven de Vloet en de Vorle. Mariënweerd is voor de ontwikkeling van Mill van grote betekenis geweest. Al in 1166 ontmoeten we in het cartularium van de abdij de naam Mill en het is zeer waarschijnlijk dat het goed Pisla van omtrent 1160 identiek is met de Hof ten Hove.

De naamsverklaring van Mill, in het verleden vaak geschreven als Mylle, zal wel voor altijd een raadsel blijven. Verband met het woord 'molen' te leggen gaat te ver, hoewel Mill in 1310 al een windmolen had met een watermolen als voorganger. Meer aannemelijk lijkt het om in Mill het woord 'mijl' te zien. De kapel van Mill had als patroon Sint Willibrord, de apostel van Brabant. Hij werd begraven te Echternach en de aldaar gevestigde abdij kreeg door zijn toedoen vele

goederen in geheel Brabant. Er zijn aanwijzingen dat de abdij ook goederen onder Mill heeft bezeten. De Millse kapel was de St. Petruskerk van Boxmeer onderhorig. Dat de moederkerk van Mill oorspronkelijk in de huidige buurtschap de Meeren zou hebben gestaan is niet aannemelijk. Uitvoerig lichten de oorkonden ons in over de afscheiding en verzelfstandiging van de Millse kerk, die haar beslag kreeg in 1326. Onder de nieuwe parochie viel het gebied van Mill, Wanroij en het latere Sint Hubert met als scheiding de Hulsbeek. Wanroij ging kerkelijk in 1551 op eigen benen staan en Sint Hubert pas in 1796.

Moeilijker ligt het de kapel van O.L. Vrouw ten Hove in het geheel te plaatsen. Mogelijk heeft zij in oorsprong gediend als bedehuis voor de bewoners van de Marienweerdse hoven, misschien ook voor de mensen van De Goederen van de heer van Cuijk.. Ook voor de latere tijd blijft de geschiedenis van de kapel erg vaag.

Mill ontwikkelt zich intussen in de loop van de 14e eeuw tot een zelfstandig dorp met een eigen schepenbank van een richter en zeven schepenen. Het

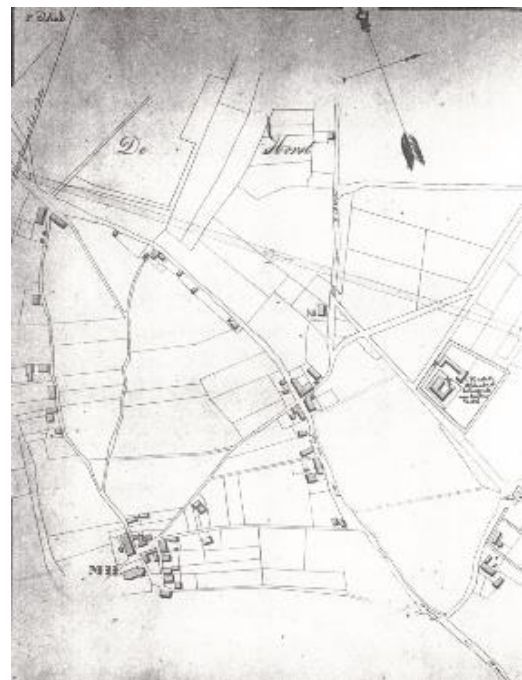
zegel van de bank vertoonde de afbeelding van Willibrord, dat gelukkig tot op de huidige dag in het gemeentewapen behouden bleef. In later tijd hadden de dorpen Mill, Sint Hubert en Wanroij voor kleinere zaken een eigen bestuur, doch voor het grote geheel en de overdracht van onroerende goederen diende de schepenbank. Die van het Hollanderbroek hadden een eigen heemraadschap. Aanvankelijk sprak men van het Tongelaarsbroek. In de tachtigjarige oorlog ging deze bank op in die van Mill.

Na de Franse tijd ging Wanroij van het drietal zijn eigen weg en werd een aparte gemeente. Na 1942 ging Wanroij samen met Rijkevoort. Sint Hubert daarentegen bleef trouw aan Mill, hetgeen nog steeds tot uiting komt in de officiële naam van Mill en Sint Hubert. Sint Hubert ontstond in de 15e eeuw en werd aanvankelijk als een buurtschap van Wanroij beschouwd. Eerst sprak men ook wel van de Sint Hubertus-kapel in het Veen. Het dorpje ging zonder schokkende gebeurtenissen door de tijd met een eigen dorpsuithouding. Op de heide van Sint Hubert ontstond op het einde van de vorige eeuw een kleine nederzetting, waaruit tenslotte Wilbertoord te voorschijn kwam. Langenboom behoorde tot 1942 aan de gemeente Escharen.

De parochie Mill kan terugzien op een roemrijk verleden. De in 1128 op initiatief van het Grafelijk Huis van Cuijk gestichte Norbertijnerabdij Mariënweerd te Beesd bezat reeds in 1160 goederen te Mill.

In latere jaren verwerft de abdij hier nog veel landerijen, bouwhoven en rechten. Zo ontvangt de abdij in 1323 van Jan Boc de Meere het ; patronaatsrecht van de dan reeds aanzienlijke "ecclesia baptismalis", : die afhankelijk was van de moederkerk te Boxmeer.

In 1326 werd de kerk van Mill van de moederkerk afgescheiden en verheven tot een zelfstandige parochie. Vele moeilijke tijden heeft zij doorgemaakt. We kunnen ons voorstellen hoe moeilijk het was voor de arme plattelandsbevolking om een kerk te bouwen en te onderhouden. In de loop der eeuwen is de kerk meermalen verwoest en telkens weer opgebouwd. Vanaf de laatste twee eeuwen hebben we iets meer inzicht gekregen in de loop van haar geschiedenis. Na een lange tijd, waarin de katholieke godsdienst verboden werd en men zich moest terugtrekken in een schuurkerk, kregen de mensen rond 1820 hun kerk weer terug, maar totaal vervallen en rijp voor de sloop. Met vereende krachten werd een nieuwe kerk gebouwd, die op haar beurt weer inviel in 1879 en geheel werd afgebroken.

Mill, H. Willibrordus,
Kerkstraat 2, RM 29932

De huidige kerk, zonder de zijvleugels, dateert uit 1877-1881. In 1881 kon Mgr. Godschalk, bisschop van 's-Hertogenbosch, de nieuwe, huidige kerk consacreren. De kerk werd in 1939 uitgebreid met twee zijvleugels. De toen nog erg arme mensen wisten in nauwe samenwerking dit monumentale bouwwerk op te trekken. Het werd mogelijk door de vele dikwijls kleine bijdragen, die ook nog eens zorgden voor de vele kerkschatten, waar wij nu met bewondering naar kijken. De parochies van Wanroij, Sint Hubert en Wilbertoord zijn dochterkerken van Mill en werden respectievelijk in 1559, 1796 en 1962 zelfstandige parochiekerken.

De patroonheilige

De parochiekerk is toegewijd aan de H. Willibrord. In de kerk en tussen kerk en pastorie bevindt zich een prachtig beeld van deze heilige voorgesteld als bisschop met als bekende attributen:

een staf, een model van de kerk, gewoonlijk de Dom van Utrecht, en een vaatje.

Willibrord is in 658 geboren in het Britse Northumbrië. In 690 landde hij, in het gezelschap van twaalf missionarissen, op de kust van Katwijk. Tot in Denemarken toe slaagde hij erin steunpunten voor zijn werk te vestigen. De bekendste zijn Utrecht, Susteren en Echternach in Luxemburg. In 695 werd hij tot bisschop van de Friezen gewijd. Hij overleed op 7 november 739 in Echternach, waar hij ook werd begraven. Daar vindt elke dinsdag na Pinksteren de "Springprocessie" plaats. De kerk van Mill heeft altijd de H. Willibrord tot patroon gehad. Uit het feit dat de abdij Mariënweerd in 1227 van de abdij Echternach goederen verwierf, in Mill gelegen, zou afgeleid kunnen worden, dat de H. Willibrord in Mill ook goederen bezat.

Uit de reflectie van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed

De kerk van Mill is typologisch onderscheidend door de Nederrijnse bouwopzet. De gelijkenissen met de kerken van Zaltbommel en Venray zijn opvallend. De kerken van Cornelis van Dijk hebben veelal een eenvoudige bijna eenschepige opzet, zoals de kerken van Maasbommel, Batenburg en Deursen. Hij lijkt hierin geïnspireerd door de school van het Sint Bemulphusgilde (o.a. Alfred Tepe), ofschoon hij zijn opleiding als timmerman genoot bij Carel Weber en H. van Tulder. De toren toont gelijkenissen met de kerkentoren van Oss (van Van Tulder). Onderzoeksvraag is welke betekenis de kerk heeft in het oeuvre van Van Dijk en wat de achterliggende gedachte is geweest een dergelijke kerk te bouwen? Van bijzondere bouwkunstige en architectonische betekenis zijn de transeptarmen (bakstenen net/stergewelven).

Meer informatie van de RCE is te vinden in de volledige reflectie, Bijlage 4.

Langenboom en de H. Familiekerk

Reeds heel lang wonen er mensen in Langenboom. Dat bleek overduidelijk toen in 2010 er archeologisch onderzoek plaats i.v.m. de aanleg van een nieuwe gasleiding. tussen de Schaapsdijk en De Halve Hof op Hal. Verrassend genoeg vond men een prehistorisch grafveld met kringgraven en urnen uit de Bronstijd, ongeveer 700 jaar vóór Christus. Toen was er daar dus al bewoning. Men ging daar wonen omdat het gebiedje iets hoger lag en er beekjes in de buurt stroomden, zodat men verzekerd was van water en droge voeten. Zij voelden zich hier thuis, want ook uit latere perioden werden sporen aangetroffen.

Rond 1200 kwam het gebied daar in bezit van het klooster Mariënweerd van de Norbertijnen in de Betuwe. Er stonden nog maar enkele boerderijen, net als in De Lageheide en bij 't Huukske en enkele huisjes richting Langenboom. Men noemde het tezamen het gehucht Hall. De naam Langenboom wordt pas in 1525 voor het eerst genoemd in een akte. De naam komt waarschijnlijk van een lange slagboom, die op de grens lag van het Land van Cuijk en het Land van Ravenstein. Een landgoedje aldaar met enkele

boerderijtjes kreeg de naam “Aan den Langenboom”.

In 1852 kwamen Dominicanen in een van die boerderijtjes te wonen, met een klein kapelletje in een verbouwde stal. Zij hadden dit gekregen van de priester

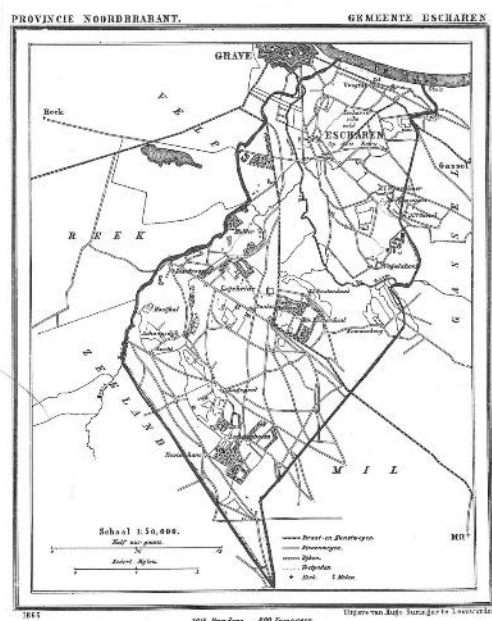
Felix Walter, rentmeester van kasteel Tongelaar, als ze zorgden voor de zielenzorg van de mensen hier aan de rand van de Peel.

Eerste kerk en klooster in 1864

Zij bouwden in 1869 een grote kerk. Hierbij verscheen in 1875 een stenen klooster. In 1918 werd Langenboom een zelfstandige parochie. Door de stormramp van 10 aug. 1925 werd de kerk verwoest. Koningin Wilhelmina kwam de verwoestingen bekijken. Een nieuwe kerk kwam er voor in de plaats. In 1949 werd een boerderij aan de Dominicanenstraat verbouwd tot een klooster voor de zusters Dominicanessen, de Theresiahoeve. In 1973 werd het klooster weer woonhuis.

Toen de overlast van de bijna jaarlijkse overstroming door de Beerse Overlaat zo groot werd, dat kinderen uit Langenboom niet naar de school in Escharen toe konden, of alleen met bootjes, kwam er in 1840 een hulschool in De Lage Heide. Deze brandde in 1868 af. Een nieuwe school werd gebouwd aan de Eikenlaan. Omdat er steeds meer kinderen naar toe gingen, bouwde de gemeente in 1911 een nieuwe 4-klassige Openbare school aan de Dorpsstraat. In 1933 werd door de parochie een R.K. Meisjesschool gebouwd aan de Dominicanenstraat. De oude Openbare school werd Jongensschool. Zij fuseerden in 1968 tot basisschool 't Stekske. In 1979 verhuisde men naar een nieuwe school. Van 1950 tot 1968 was er in Langenboom een Huishoudschool, later VGLO school.

Omdat de school van de Lageheide in de loop der jaren steeds verder verhuisde richting kerk en klooster van

Langenboom, kwamen er ook steeds meer huizen en winkels die richting op. De naam voor het dorpje veranderde langzamerhand van Hall in Langenboom.

Op 1 juli 1942 werd de gemeente Escharen opgeheven, waar Langenboom tot dan bij hoorde. Het dorp werd gevoegd bij de gemeente Mill en Sint Hubert. Over enkele maanden hoort het weer samen met Escharen bij de gemeente Land van Cuijk.

Bijzonder bezoek kreeg Langenboom in oktober 1944, toen in het diepste geheim de Britse koning George VI, in gezelschap van veldmaarschalk Montgomery, een bezoek bracht aan het hoofdkwartier in Nederland van het 2^e Britse leger o.l.v. Generaal Dempsey.

In 1960 ging men het dorp uitbreiden buiten de lintbebouwing, de Thomasweg. Spoedig volgden meer straten richting de bossen. Het inwoneraantal groeide stevig. Ook het verenigingsleven kwam opzetten. In 1906 werd de NCB opgericht, in 1908 kwam de Boerenleenbank. Ook voetbalclubjes in de buurten zagen het levenslicht. In 1921 kon men muziek maken in een de fanfare. In 1937 volgde SES. Andere verenigingen volgden en nu bezit Langenboom een rijk verenigingsleven en is het een prima dorp om in te wonen met 2200 inwoners.

In 1852 schonk Felix Walter, huiskapelaan en rentmeester van Tongelaar, een landgoed met enkele boerderijtjes en een primitief klooster met kapelletje aan de Dominicanen. Zij dienden hiertoe de zielzorg in Langenboom op zich te nemen. Na een moeizaam begin bouwden ze in 1869 een nieuwe kerk. Architect was de beroemde Pierre Cuypers.

Op 10 augustus 1925 raasde een tornado over Langenboom en richtte een vreselijke ravage aan. De kracht van de storm was zo sterk, dat de kerk van haar fundamenteën werd gelicht. Herstel was niet mogelijk, zodat ze geheel gesloopt moest worden.

**Langenboom, Heilige Familiekerk,
Dominicanenstraat 73, RM 509276**

In 1926 werd de huidige kerk gebouwd. Architect was nu Eduard Cuypers. Zijn oom Pierre bouwde de eerste kerk. Het werd een zogenaamde paterskerk, uit de Amsterdamse school. De kerk bestond uit twee delen: achter het hoofdaltaar was een extra kapel, bestemd voor de paters en broeders Dominicanen. Het is een van de weinige kerken die gebouwd is in de traditionalistische stijl met Dudokachtige motieven. In januari 1927 werd ze plechtig in gebruik genomen.

In de nieuwe kerk van 1926 kwam vooreerst een harmonium op de koorruimte te staan. Er waren niet voldoende financiën. In 1952 kwam er een echt orgel voor in de plaats. Het was een geschenk van de parochianen t.g.v. het 100-jarig verblijf van de Dominicanen in Langenboom. In 1993/1994 werd het prachtig opgeknapt.

In de kapel achterin staat een prachtig Mariabeeldje uit de 2^e helft van de 15^e eeuw. Een inwoner schonk het in 1934 aan de parochie.

In 1964 kwam plotseling het bericht dat de Dominicanen vertrokken uit Langenboom. Dat was na 112 jaar verblijf een klap voor het dorp. Het klooster werd verbouwd tot gemeenschapshuis en later kwamen er appartementen in. Naast de kerk kwam een pastorie, deze is nu verhuurd.

In de jaren 1993/1994 heeft de kerk een grote opknappbeurt en verbouwing ondergaan. De sacristie werd gevestigd in de vroegere patersruimte en daarboven is nu een vergaderzaal.

Het is een van weinige parochiekerken van Cuypers die in gave staat bewaard is gebleven. Mede daardoor is de H. Familiekerk in 2001 een rijksmonument geworden.

Uit de reflectie van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE)

Kerkenvisie Mill en Sint Hubert

‘Het gebouw vertegenwoordigt de ogenschijnlijke eenvoud en soberheid van een dorpskerk uit de eerste helft van de 20ste eeuw. Een bezoek ter plaatse leert dat de eenvoud schuilt in een veelvoud van rijke, doordachte en ambachtelijk gemaakte (baksteen-) detailleringen en versnijdingen in de verschillende bouwmassa’s. Dit geldt in het bijzonder voor de voorgevel (hoofdentree).’

Meer informatie van de RCE is te vinden in de volledige reflectie, Bijlage 4.

Sint Hubert en de Kerk van H.H. Hubertus en Barbara

De naam is afkomstig van de Luikse Bisschop Hubertus die leefde in de 8ste eeuw en wordt vereerd als de patroon van de jagers. Sint Hubert is ooit een eigen gemeente geweest. De kerk is al heel oud deze is al ooit genoemd in 1459.

Sint Hubert is een van de oudste dorpen aan de oostrand van de Peel. Komende vanaf de rotonde bij restaurant en bowlingbaan ontdek je het grote hoogteverschil met de Peel. Van oudsher was het een agrarisch dorp met veel kleine en wat grotere boerderijen.

Naast de pastoor en de hoofdonderwijzer bestond de middenstand uit de bakker, de kruidenier, 2 molenaars, 1 smid, een paar timmerlui en metselaars, een wever en een dakdekkersfamilie. Deze laatsten verdienden in de wintermaanden de kost als huisslachters.

Zo was het ooit. Het was een kleine gemeenschap, sterk met elkaar verbonden. Men hielp elkaar in lief en leed, bij rouwen en trouwen, bij ziekte of tegenslag, bij de oogst en bij brand.

Sint Hubert was altijd een dorp met veel bloeiende verenigingen. Het Gilde Sint Barbara is de oudste vereniging (1715). De Harmonie ons Genoegen, opgericht als fanfare stamt uit 1891 en bestaat dit jaar 130 jaar. Van de vele boeren verenigingen is alleen Werktuigencoöperatie Eendracht nog actief. En de vroegere N.C.B. is door het sterk teruglopen van het aantal boeren overgegaan naar Z.L.T.O. Land van Cuijk.

Veel ontspanningsverenigingen zien hun ledental dalen. Oorzaak o.a. kleinere gezinnen en veel alleenstaanden. Toch is voor een dorp als Sint Hubert saamhorigheid van groot belang, zeker in deze corona-tijd.

Waar we trots op mogen zijn is dat veel historie bewaard is gebleven. De oude kerk als middelpunt van het dorp. De toren en het oude schip van de kerk zijn gebouwd op een fundering van broeksteen (ijzeroer, wat hier gewonnen werd), de gebruikte stenen zijn veldovenstenen die ter plekke zijn vervaardigd.

Het witte pand aan Kerkpad 0 is zeker een van de oudste gebouwen, al staat er op de voorgevel 1913. Dat jaar is het pand danig verbouwd. Eeuwenlang was het herberg en winkel en bakkerij. Het middengedeelte van de Auw Pastorie is gebouwd rond het 1800, kort nadat de Parochie van de H. Hubertus en de H. Barbara zelfstandig werd in 1796.

Een ander pand met historie is het witte pand nr. 18 aan het Pastor Bogersplein. Ooit het pand van de koster en organist en tevens onderwijzer. Het fungeerde ook als schoolgebouw. Het eerste schoolgebouw werd rond 1890 gebouwd op de plek waar nu het plein is.

Een ander pand met een rijke geschiedenis is het pand op de hoek Wethouder Lemmenstraat Lange Schoolstraat nr1: kruidenierswinkel, boterhandel, muziekzaal, kruideniers en textielwinkel, supermarkt en kunstgalerij.

Een mooi pand aan de Lange Schoolstraat nr. 4 is gebouwd rond 1900 is vroeger gebruikt als schoolhuis eerste schoolhoofd was G. Putters hoofd v.d. school van 1910-1935.

Sint Hubert had ook diverse cafés Erica, d' oude Post, maar ook café Verbruggen

Kerkenvisie Mill en Sint Hubert

waar vele uitbaters hebben gewoond en nu in handen is van Broers.

Wat we niet uit het oog mogen verliezen is gemeenschapshuis De Jachthoorn. Dit gebouw verdient niet de schoonheidsprijs, maar het is "multifunctioneel". Waar veel verenigingen, de zorgschakel en heemschut St Huybert zijn gehuisvest.

Sint Hubert bezat jarenlang twee korenmolens. De Korenaar van de fam. Verbruggen, thans verbouwd tot woonhuis. De Heimolen van de fam. Vereijken, thans rijksmonument en eigendom van de gemeente Mill en Sint Hubert.

De N264 door de kom van het dorp zal door tegengestelde belangen nog veel jaren leiden tot ergernis van de aanwonenden.

Sint Hubert maakte tot 1796 deel uit van de parochie Mill. In 1459 was er voor het eerst sprake van een kapel die bediend werd door de paters van de Norbertijnerabdij van Mariënweerd te Beesd.

Zij leverden de rector van de kapel. In 1648 werd de kerk genaast maar, aangezien er geen protestanten woonden in Sint Hubert, werd de kerk gebruikt als opslagplaats voor turf en klein gereedschap. Tot 1673 was de uitoefening van de katholieke eredienst zelfs geheel verboden, waarna zij een schuurkerk mochten gebruiken. In 1796 kregen de katholieken hun kerk terug en werd Sint Hubert een zelfstandige parochie, maar tot 1818 leverden de Norbertijnen nog de pastoor. In 1996 werd het 200-jarig bestaan van de zelfstandige parochie gevierd.

Sint Hubert, H.H. Hubertus en Barbarakerk, Kerkpad 16, Rijksmonument 29935

Het gebouw is ten dele een nog 15^e eeuwse gotische kerk, waaraan in 1924 een nieuw transept en koor toegevoegd zijn. 15^e eeuwse toren van drie geledingen, waarvan de middelste met rechthoekig en de bovenste met spitsboogvormige nissen is versierd;

achtkante spits. Eenbeukig schip met vlak gestucadoord tongewelf uit 1825.

Kerkinventaris: in het torenportaal beelden, tezamen de Drievuldigheid met Maria en Johannes Evangelist voorstellende, afkomstig van het gesloopte 18e eeuwse altaarretabel. 18e eeuwse preekstoel en biechtstoel; vroeg 16e eeuwse Catharinabeeld; laat 18e eeuwse beelden van Hubertus, Jacobus en Barbara. Gesneden orgelbalustrade uit 1857. In 1970 werd het interieur aangepast aan de vernieuwde liturgische eisen van het Tweede Vaticaans Concilie (1962 – 1965), dat tot doel had de Katholieke Kerk aan de moderne tijd aan te passen.

In 2014 werd het 555-jarig bestaan van de kerk gevierd. Na 218 jaar als zelfstandige parochie (sinds 2005 deel uitmakend van de Pastorale Eenheid Regio Mill), ging de parochie op 1 december van dat jaar op in de fusieparochie Regio Mill. Deze nieuwe parochie wordt gevormd door de lokale geloofsgemeenschappen in Mill, Haps, Langenboom, Wilbertoord, en Sint Hubert.

Uit de reflectie van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE)

De leeftijd, ontwikkelings-geschiedenis en typologie van de kerk is onderscheidend in de regio. De middeleeuwse toren toont gelijkenissen met de toren van Beers.

Meer informatie van de RCE is te vinden in de volledige reflectie, Bijlage 4.

Wilbertoord en de H. Joseph kerk

Over de voorgeschiedenis van Wilbertoord kun je via oude stafkaarten veel terugvinden over het verleden van de streek waarin Wilbertoord ligt.

Eeuwenlang was de Peel, een heide - veen en moerasgebied, een nagenoeg onoverbrugbare barrière tussen het land van Cuijk en de rest van Brabant

In dit gebied komen zogenaamde Peelhorsten voor. Een Peelhorst is een verhoging in het landschap.

Zo ligt Wilbertoord ongeveer 7 meter hoger dan de aangrenzende dorpen Sint Hubert en Wanroij. Op de Peelhorst zijn in vroeger tijden poelen ontstaan, waar in de zomer en winter water te vinden was. De poelen lagen onder andere op de Amanspeel tussen de huidige Princepeel en de Noordstraat, bij de Tipweg en het voormalige MOB-complex.

De allereerste bewoners van dit gebied waren nomaden. Deze mensen leefden van alles wat de natuur hun te bieden had.

Bij opgravingen omstreeks 1955 zijn restanten aangetroffen van een oude weg tussen Wanroij en Uden. Tevens zijn er restanten aangetroffen van nederzettingen en van een grafveld. Volgens deze gegevens zouden er in de vroege Middeleeuwen al landbouwers in dit gebied gewoond hebben.

Het hele peelgebied van het dorp Zeeland tot Kessel in Limburg heeft een totale oppervlakte van ongeveer 160.000 ha. In en rond Wilbertoord liggen aan de rand van het Peelgebied kleinere „Peelen” zoals onder andere Staartjespeel, Katwijksepeel, Beugensepeel en Princepeel

De Princepeel heeft een belangrijke rol gespeeld bij het ontstaan en ontwikkeling van Wilbertoord. Het gebied „De Princepeel” was van

oudsher in beheer bij de Heren van Cuijk, maar toen de Oranjes Heren van Cuijk werden, kreeg het zijn huidige naam „De Princepeel”. Veel grond in de omgeving was in die tijd eigendom van de Domeinen, ook het gebied waar later Wilbertoord is ontstaan. Omstreeks 1850 zijn de eerste huizen gebouwd. Langzaam groeide Wilbertoord waardoor er behoefte ontstond aan een lagere school. De school voor jongens en meisjes werd in 1928 in gebruik genomen.

In 1942 is een noodkerkje gebouwd, dat werd opgetrokken in hout wat afkomstig was van de Peelraamstelling. In de daarop volgende jaren groeide Wilbertoord langzaam. De bevolking bestond in hoofdzaak uit boeren en landarbeiders. Verder kwam er een kruidenier, een kolenboer, molenaar en smid. Deze hebben allen bijgedragen aan de groei van het dorp.

Voor de verdere geschiedenis van dit Peeldorp wordt verwezen naar het door 't Amansheem uitgegeven boek “Wilbertoord in vroegere tijden” waarin de geschiedenis van 1900 tot 1955 is beschreven.

**Wilbertoord, St. Josephkerk,
Sint Josephplein 4 (geen
rijksmonument)**

Wilbertoord werd op 27 augustus 1958 een zelfstandige parochie met een eigen pastoor.

Vanaf 1942 werd al regelmatig de H. Mis op zondag verzorgd door de geestelijkheid van Mill.

De kerk was een houten gebouwtje, opgetrokken uit achtergebleven materiaal van het Nederlandse leger en gebouwd in 1942. De eerste pastoor werd Pater J. Belt S.C.L die tevens benoemd werd als bouwpastoor van een op te richten nieuwe kerk.

De eerste steen werd gelegd op 11 juli 1965. De nieuwe kerk werd ingezegend door Mgr. Bluyssen op 6 mei 1966.

Pastoor Belt overleed op 13 februari 1976. Zijn opvolger werd Pater J. Jonk S.C.J. en die zijn functie heeft behouden tot 1 september 1998.

Daarna is pastoor Bogers met assistent Rovers in onze parochie gaan werken.

Op 24 januari 2001 overleed pastoor J. Jonk te Wanroij. Op 16 januari 2005 is de Pastorale Eenheid Mill van de 5 parochies van start gegaan. Deze opening vond plaats in gemeenschapshuis “De Wilg” te Wilbertoord.

Uit de reflectie van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed:

Karakteristiek aan Langenboom en Wilbertoord is de teruggeschoven positie waardoor een pleinruimte ontstaat (met onder andere ruimte voor parkeren).

Het grote lessenaarsdak van Wilbertoord is ruimtelijk spectaculair, maar vraagt energetisch en wellicht bouwkundig aandacht.

Meer informatie van de RCE is te vinden in de volledige reflectie, Bijlage 4.

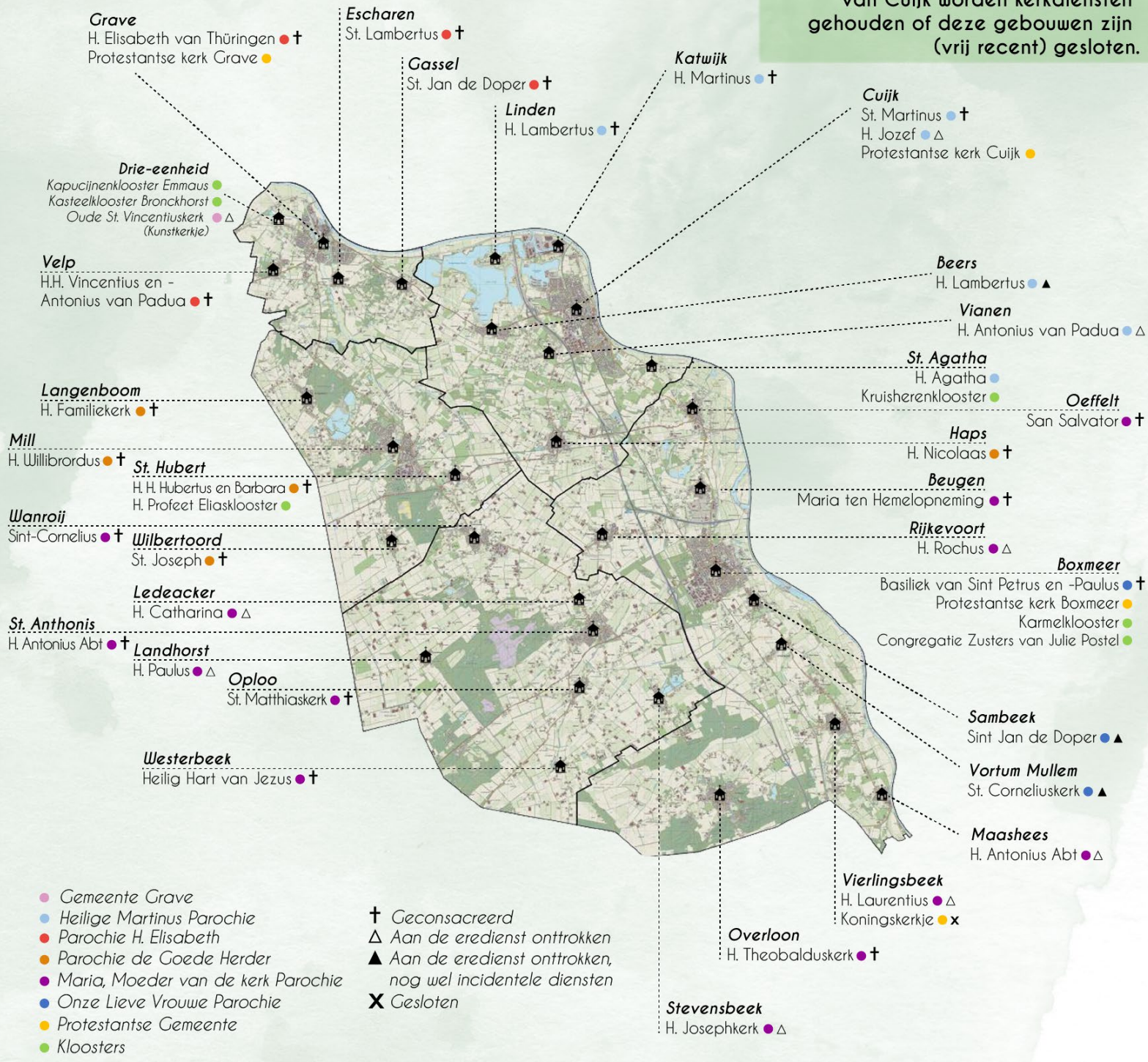
2.2 Waardestelling Catharijneconvent over kerkinterieurs

Van rijksmonumentale kerkgebouwen zijn de kerkinterieurs en bepaalde interieur-onderdelen mee beschermd. Buiten dat vertellen ze veel over de cultuurgeschiedenis van geloofsgemeenschappen in Nederland. In Bijlage 5 is een overzicht en waardering opgenomen van de bij Museum Catharijne-convent bekende interieuronderdelen. Bij herbestemming is het belangrijk om die onderdelen in beeld te hebben en goed na te denken over wat ermee gebeurt als er een kerk sluit of een andere bestemming krijgt.

Kerkenvisie Mill en Sint Hubert

Overzicht van kerkgebouwen en kloosters in gemeente Land van Cuijk (vanaf 1-1-2022)

In deze kerken en kloosters in het land van Cuijk worden kerkdiensten gehouden of deze gebouwen zijn (vrij recent) gesloten.

Kerken en klooster in Gemeente Land van Cuijk

Hoofdstuk 3. De dialogen

Een centraal thema in het project Kerkenvisie Gemeente Mill en Sint Hubert is de dialoog: in gesprek gaan met elkaar en luisteren naar wat de ander belangrijk vindt en te bieden heeft. We hebben bij de totstandkoming van de kerkenvisie vanuit de kerngroep gesproken met veel mensen en organisaties. Ook hebben we een enquête uitgezet om de meningen en ideeën van inwoners te peilen.

We bespreken de standpunten en ideeën die hieruit zijn voortgekomen. Ze vormen belangrijke informatie over de onderscheiden belangen en het draagvlak, die invloed hebben op het

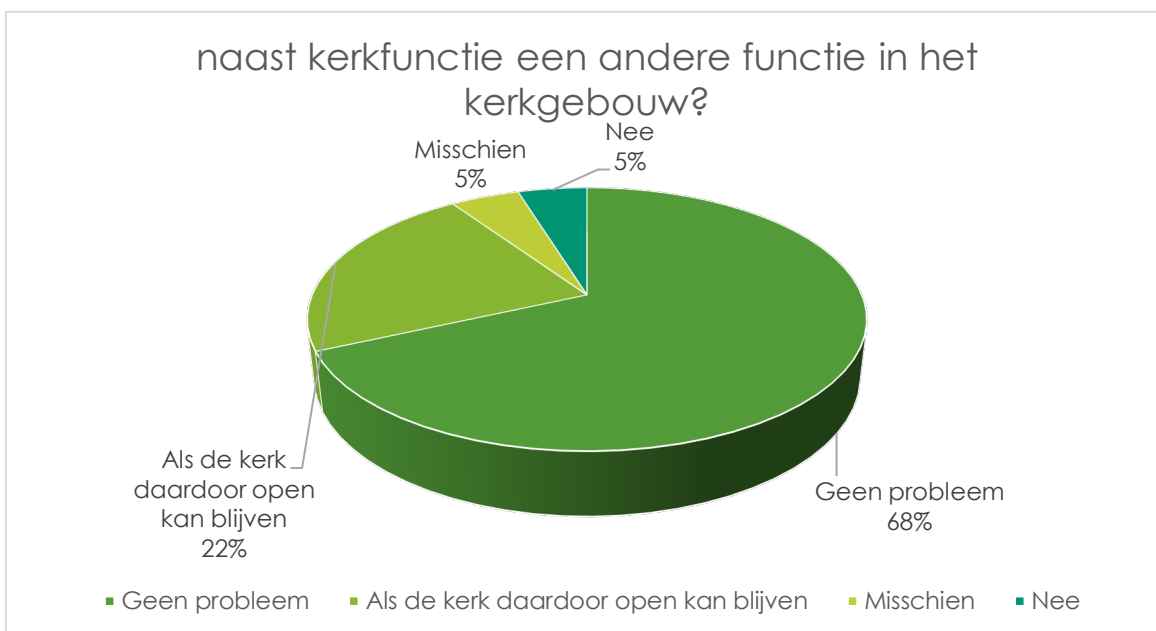
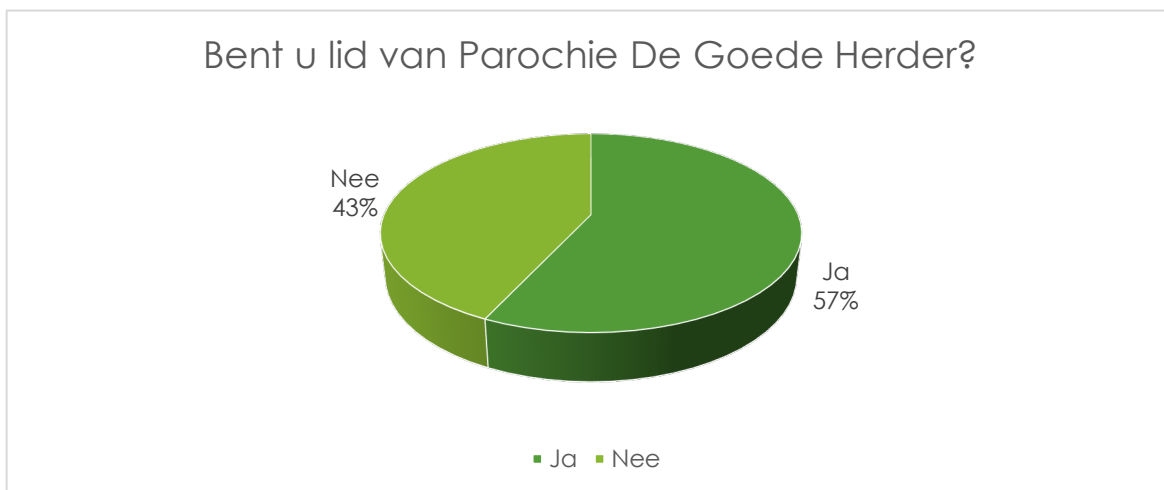
bepalen van een duurzaam toekomstperspectief van de kerkgebouwen.

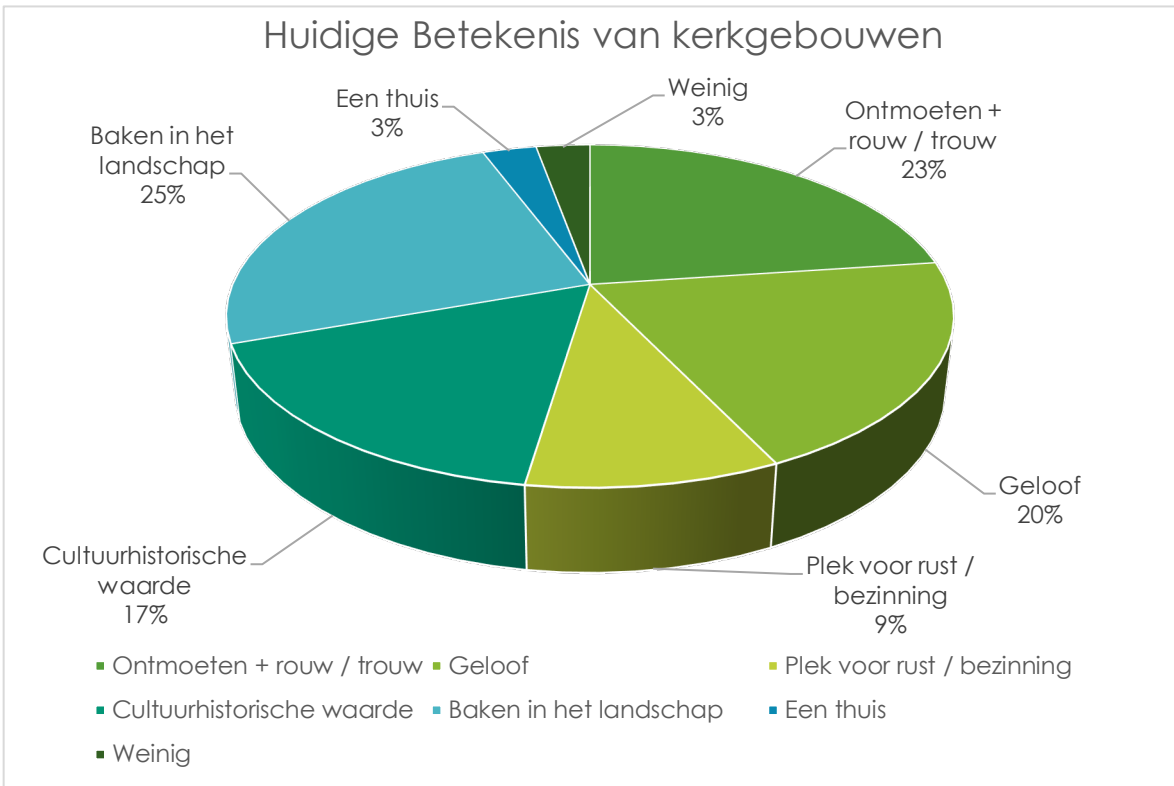
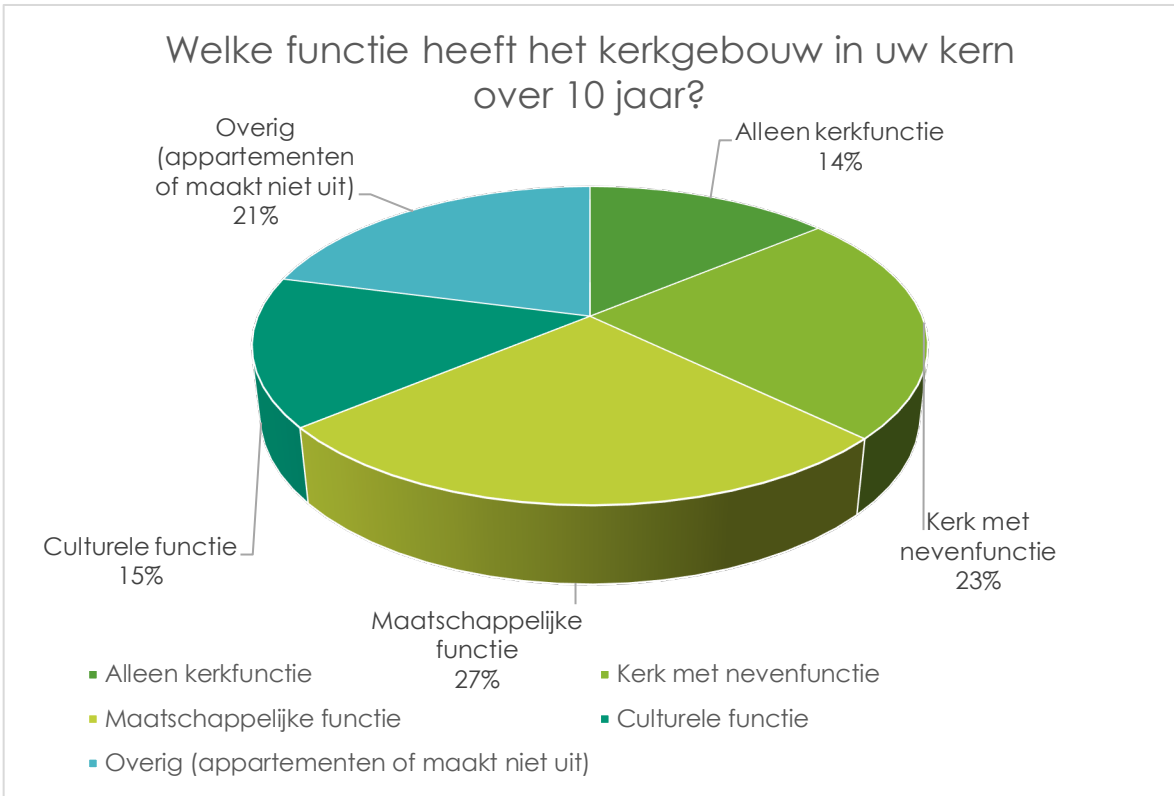
We zijn blij met de openheid van de gesprekspartners tijdens de interviews en in de enquête. Het is duidelijk geworden dat mensen het een belangrijk onderwerp vinden. De informatie uit de interviews hebben we kunnen gebruiken om de inhoud van de kerkenvisie te nuanceren en zaken in perspectief te zetten. Het heeft een rijke schakering aan inzichten opgeleverd, die we hier tot uiting laten komen.

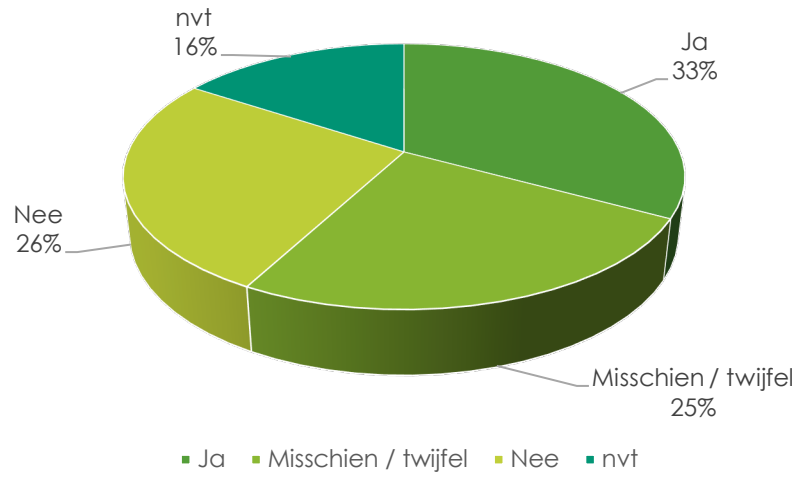
3.1 De enquête

Tijdens het project is de enquête verspreid via verschillende kanalen. In totaal hebben 86 mensen hun mening gegeven over de betekenis van de kerkgebouwen en mogelijkheden voor de toekomst. Hier een aantal veelzeggende cirkeldiagrammen.

Bent u bereid om met regelmaat naar een kerk in een andere kern te gaan?

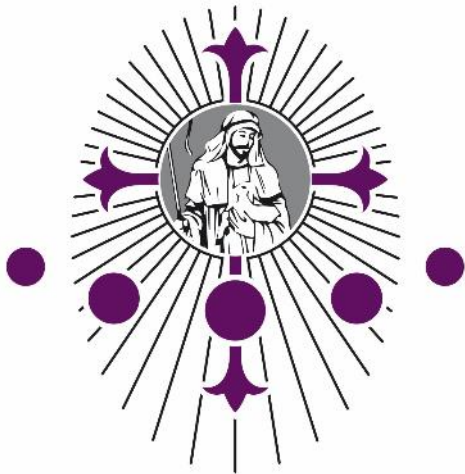
3.2 De visies van de partners

Hoe staan de partijen er echt in en wat is belangrijke informatie?

Een deel van de informatie kunnen we beter in de letterlijke bewoording van de betreffende partij opnemen. Van deze partners zijn daarom de afzonderlijke visiedocumenten in het geheel als bijlage opgenomen; hieronder worden ze samengevat.

De visies geven weer welke uitgangspunten en principes van de partners hanteren, maar ook waarom toekomstperspectieven voor de monumentale kerkgebouwen belangrijk zijn en welke rol men voor zichzelf weggelegd ziet in het zoeken naar initiatieven.

Visie van Parochie De Goede Herder

PAROCHIE DE GOEDE HERDER

"De parochie De Goede Herder wil als bestaande geloofsgemeenschap zorgzaam zijn en een thuis zijn voor allen die bij haar zijn aangesloten en voor allen die een beroep op haar doen."

In onze parochie hebben we in elk van de vijf geloofsgemeenschappen (dorpen) een kerkgebouw in gebruik. Uit het beleidsplan van onze bisschop Mgr. Gerard de Korte kan geconcludeerd worden dat het belang van instandhouding van de plaatselijke geloofsgemeenschappen, dus in elk van onze dorpen, centraal staat. Een plaatselijke geloofsgemeenschap is medeverantwoordelijk voor het kunnen openhouden van een eigen dorpskerk.

Draagvlak kan blijken uit zaken als de opbrengst van de jaarlijkse kerkbijdrage, het kerkbezoek, het aantal vrijwilligers e.d. Initiatieven vanuit de dorpsgemeenschap voor meervoudig gebruik van de kerk kunnen daarbij ook helpen. Het Dorpsplan van Langenboom, waarin de kerk als MFA (Multi Functionele Accommodatie) gebruikt gaat worden met behoud van de ruimte voor gebruik door de parochie, is hiervan een treffend voorbeeld.

Per kerkgebouw zal bekeken moeten worden wat de behoefte van het dorp is en wat de mogelijkheden van het specifieke kerkgebouw zijn. Mocht een kerk geheel gesloten worden, dan is het streven om in die geloofsgemeenschap een andere ruimte te vinden voor de weekend- en overige vieringen, bijvoorbeeld in het dorpshuis. Tevens wordt dan indien mogelijk een permanente kapel of andere gebedsruimte ingericht, die dagelijks geopend is. Op dit moment zijn kerksluitingen in onze parochie (nog) niet aan de orde.

De volledige visie is als Bijlage 3 van de kerkenvisie opgenomen.

Visie van Bisdom 's Hertogenbosch

bisdom van 's-Hertogenbosch

Voor deze kerkenvisie is kennisgenomen van het beleid van het bisdom (Samen Bouwen in Vertrouwen, opgesteld door Mgr. De Korte in 2016). Ook is gesproken met de contactpersoon voor kerkgebouwen en kerkenvisies van het bisdom.

Het uitgangspunt van het bisdom is dat de bestaande geloofsgemeenschappen in stand gehouden en gefaciliteerd worden. Het gaat dus in eerste instantie niet om het in stand houden van kerkgebouwen, maar van de huidige geloofsgemeenschappen. Mocht een bepaald kerkgebouw aan de eredienst onttrokken gaan worden, dan ligt de prioriteit bij het vinden van een alternatieve ruimte, waar het lokaal kunnen blijven vieren van de eredienst gewaarborgd kan worden en waar het liefst ook een dagkapel beschikbaar is.

Wanneer een herbestemming of nevenbestemming aan de orde is, dient de parochie een onderbouwde aanvraag in om toestemming te krijgen van het bisdom. Bij een her- of aanvullende nevenbestemming zal een kerkgebouw eerst aan de eredienst onttrokken worden, voordat het voor een nieuwe functie gebruikt kan gaan worden. Eventueel betreft dit een deel van het gebouw.

Het bisdom pleit ervoor, dat de parochie en de gemeente met elkaar in gesprek blijven over de toekomst van de, veelal monumentale, kerkgebouwen, die niet meer in stand gehouden kunnen worden met alleen de huidige religieuze functie.

Het opstellen van een kerkenvisie is ook een kans om open in gesprek te gaan met alle betrokkenen die over de toekomst van deze kerkgebouwen mee willen praten.

Het belangrijkste doel van de kerkenvisie is dat op het moment dat de herbestemming van een kerkgebouw aan de orde is, men meteen operationeel met elkaar aan de slag kan gaan om de meest gepaste en wenselijke herbestemming te vinden en mogelijk te maken. Daartoe zijn goed doordachte afspraken nodig over de wijze van samenwerking.

Het bisdom heeft ervaren dat de grote kwaliteit van de gemeenten is dat zij de kennis in huis hebben die benodigd is bij de zoektocht naar her- of nevenbestemming(en) van kerkgebouwen. Een multidisciplinair team vanuit de gemeente dat kan meedenken bij het vinden van een gepaste nieuwe bestemming van het kerkgebouw leidt tot vruchtbare oplossingen. Als wenselijke disciplines noemt het bisdom medewerkers voor erfgoed, bedrijvencontactfunctionarissen, medewerkers vanuit het sociaal domein en vanuit ruimtelijke ordening.

In het kader van de vorming van de nieuwe gemeente Land van Cuijk wordt ook het stimuleren van de kernendemocratie als een belangrijk raakvlak genoemd.

Het bisdom benadrukt, dat de parochie in dergelijke gevallen een verkopende partij is en dat een herbestemming veel facetten van gemeentelijk beleid raakt. Het bisdom ondersteunt parochies vanuit haar rol. Advies aan de gemeente: Behandel de parochie vanuit het perspectief van een projectontwikkelaar en denk mee.

Visie gemeente Mill en Sint Hubert

Door de eeuwen heen speelde religie een grote rol. Het verbond mensen, zorgde voor onderwijs en armenzorg en diende als vangnet en anker. Hiervan getuigen de Brabantse kerkdorpen, waarbij een kerk het centrum van het dorp is.

Na de tweede wereldoorlog kwam door maatschappelijke en sociale ontwikkelingen een einde aan de verzuiling. Vooral jongeren in de jaren 60 namen afscheid van de oude waarden en normen, waarin veel ontzag was voor het instituut kerk. De maatschappij werd individualistischer en de persoonlijke keuzevrijheid werd de nieuwe norm. Deze secularisatie heeft uiteindelijk geleid tot ontkerkelijking en leegstaande kerkgebouwen.

Afgezien van wat deze ontwikkeling voor gevolg heeft voor de (kerk)gemeenschap, ook op gebied van ruimtelijke ordening en leefbaarheid heeft deze trend verregaande consequenties. En met name voor deze twee beleidsvelden draagt de gemeente verantwoordelijkheid. Hoe zal het aangezicht van kerkdorpen er uitzien als de kerken verdwenen zijn: de majestueuze H. Willibrorduskerk van Mill, die nu de skyline bepaalt... en zijn onze kerkdorpen nog wel hetzelfde als dat erfgoed verdwijnt? En wat zijn daarvan de gevolgen voor de leefbaarheid, het stratenplan en wat kan daar dan in de plaats komen?

De rol van de kerk is voor ieder individu anders. Voor de een staat de term kerk voor religie en verbinding, voor een ander is een kerk een gebouw of, weer anders, een plek van bezinning.

Vanwege deze verschillende aspecten en belangen van ook nog verschillende

stakeholders heeft de gemeente besloten een kerkenvisie op te stellen. De kerkenvisie is een visie op de ontwikkeling van kerkgebouwen, waarbij onderscheid

gemaakt wordt tussen kerkgebouwen die in eigendom van een geloofsgemeenschap zijn en die gebouwen die in eigendom zijn van de gemeente of particuliere organisaties. Hier ligt de nadruk op de gebouwen die in eigendom zijn van een geloofsgemeenschap.

Een kerkenvisie geeft inzicht in wat de komende jaren rond de kerkgebouwen kan gaan spelen. De gemeente wil in samenspraak met de parochie anticiperen op toekomstige ontwikkelingen vanuit gedeelde waarden en belangen. Het beleid is gericht op het behoud van waardevolle gebouwen. Daarbij valt te denken aan herbestemming, verandering van eigenaar en bouwkundige aanpassingen.

Binnen de gemeente Mill en Sint Hubert wordt de ruimtelijke kwaliteit gekoesterd.

- Ruimtelijke kwaliteit is een belangrijke bouwsteen van de identiteit en de dorps- en landschappelijke ontwikkeling van onze gemeente, waarbij een hoge ambitie bestaat om de leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit van de kernen en het buitengebied te versterken.
- Uitgangspunt voor de gemeente is dat de monumentale kerkgebouwen behouden blijven. Vanuit cultuurhistorisch oogpunt is herbestemming van levensbelang voor het behoud van erfgoed. Bij herbestemming wordt het gebouw geschikt gemaakt voor een nieuwe functie met behoud van de karakteristieke details waardoor uiteindelijke sloop van monumenten wordt voorkomen.
- Het is van belang om bij alle (religieuze) erfgoedtransformaties de ontwikkelingsgeschiedenis van het

gebied te onderzoeken en kansen aan te grijpen om oude structuren zichtbaar te maken om daarmee de karakteristiek van de plek te vergroten. Bij sloop en nieuwbouw wordt het verhaal van de plek met het waswater weggegooid en begint de beleefbare historie weer bij nul.

- In het algemene belang van de gemeenschap met name op het gebied van leefbaarheid van de kernen, is een goede start van een procedure tot herbestemming essentieel. Om deze reden is het voor de gemeente belangrijk om vroegtijdig door de eigenaar op de hoogte te worden gebracht van het voornemen tot sluiting van de kerk. Zodoende kan de gemeente vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid en in samenspraak met de eigenaar:
  1. mogelijkheden van herbestemming verkennen;
  2. in het kader van participatie de inwoners en belanghebbenden actief betrekken;
  3. als verbindende schakel fungeren en potentiële partners met elkaar in contact brengen.
- Vanuit een thema- en gebiedsgerichte benadering zullen de opgavemanager Leefbaarheid en de gebiedsmakelaars worden meegenomen in het proces.

NB de gemeente is niet verantwoordelijk voor sluiting van kerken.

Advies vanuit de Vereniging voor Kleine Kernen

De Vereniging Kleine Kernen Noord-Brabant (VKKNB) vertrekt vanuit de eigen kracht van de gemeenschap waarbij de wens om samen te werken met anderen richtinggevend is.

De opgave bij het herbestemmen van een kerk is om recht te doen aan de specifieke cultuurhistorische en religieuze betekenis van het gebouw in zijn nieuwe functie. Een nieuwe bestemming geven aan een parochiekerk is een taai, moeizaam en langdurig traject. Met het inzichtelijk maken voor alle betrokkenen, met projectmatig werken en met heldere en open communicatie wordt de kans van slagen vele malen groter.

Belangrijk is dat het parochiebestuur als eigenaar niet de eerste oriënterende gesprekken tot (mogelijke) herbestemming van een kerkgebouw alleen gaat voeren met het gemeentebestuur, maar ook in een zo vroeg mogelijk stadium het contact met dorpsbewoners, dorpsraden en bewoners-initiatieven opzoekt.

- ***Stel je daarbij de vraag, welke ideeën er leven bij een mogelijk onttrekken van het kerkgebouw aan de eredienst?***
- ***Inventariseer hoe groot de behoefte is aan een plek om elkaar te ontmoeten, maar peil ook de gemeenschapskracht om het kerkgebouw, als een beeldbepalend gebouw, te willen behouden.***
- ***Maak het morele 'eigenaarschap' breder en werk aan een zo breed mogelijk draagvlak voor een uiteindelijk te nemen besluit.***

Visie vanuit Rijksdienst voor
Cultureel Erfgoed

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Bij het wijzigen van een van rijkswege beschermd kerkgebouw is een eigenaar of gebruiker gebonden aan de Monumentenwet. Voor het wijzigen van een gebouwd rijksmonument, bijvoorbeeld door herstel of herbestemming, is een omgevingsvergunning vereist. In het algemeen is het raadzaam om voorafgaand aan de vergunningaanvraag contact te zoeken met de vergunningverlener: het bevoegd gezag, in vrijwel alle gevallen de gemeente. Dit gebeurt het beste nog voordat het definitieve plan is opgesteld. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed kan op verzoek van het bevoegd gezag bij het vooroverleg aanschuiven. Een goed platform hiervoor is het planoverleg (provinciaal steunpunt monumentenzorg). Het secretariaat is ondergebracht bij het Monumentenhuis Noord-Brabant.

Hoe vroeger men de gemeente en RCE betreft bij de planvorming, des te succesvoller is de feitelijke procedure.

In zekere zin is de vergunning het formele moment om de gemaakte afspraken, noden en wensen bouwkundig te bekrachtigen.

In de reflectie op de kerkgebouwen in Grave, zie Bijlage 4, beschrijft de RCE kort welke monumentale waarden belangrijk zijn en welke kansen en uitdagingen men tegenkomt bij een herbestemming van de kerkgebouwen.

Herbestemmingssubsidie:

Aanvullend merkt de Rijksdienst op dat er een regeling voor Herbestemmingssubsidie beschikbaar is.

De herbestemmingssubsidie kunt u gebruiken om de mogelijkheden van herbestemming zo breed mogelijk te verkennen met een haalbaarheidsonderzoek of interactief of procesgericht onderzoek. Om het verduurzamen van het monument verder te stimuleren wordt het uitvoeren van een verduurzamingsonderzoek subsidiabel gesteld in aanvulling op een haalbaarheidsonderzoek.

Daarnaast kunt u de subsidie inzetten voor het toepassen van noodmaatregelen om een gebouw te beschermen tegen weersinvloeden, verzakking of instorting.

Meer informatie is te vinden op www.cultureelerfgoed.nl

3.3 Visie op verduurzaming:

Een van de allergrootste maatschappelijke problemen op dit moment is de klimaatproblematiek. Typierend voor het energieverbruik van een monumentale kerk zijn de hoge kosten, die nodig zijn om de kerk in de winterperiode op een enigszins acceptabele temperatuur te krijgen. Een dag van te voren de verwarming aanzetten voor de eucharistieviering van een uur op de zondag is nog nauwelijks te verantwoorden. Nu het steeds moeilijker wordt om de onderhoudsbegroting van de monumentale kerkgebouwen sluitend te krijgen, is het extra zaak om ook te onderzoeken in hoeverre op energiekosten bespaard kan worden en men een 'groene' kerk kan worden. Parochie De Goede Herder is goed op de hoogte van de bouwkundige staat en energieverbruik van de kerkgebouwen. Ze is benieuwd welke kansen er verkend kunnen worden, waar ze zelf nog onvoldoende kennis van heeft. Dat betekent in de regel maatwerk, deskundigheid en natuurlijke momenten waarop maatregelen onderzocht en toegepast worden.

Of kan er nu al gedacht worden aan het plaatsen van zonnepanelen of slimmer verwarmen? En kan het gebouw op een andere dienende functie hebben rondom energievoorziening voor omwonenden?

Het lijkt toekomstmuziek, maar stap voor stap komen we in Nederland met deze onderwerpen verder. Er zijn al voorbeelden, waar het plaatsen van zonnepanelen op een kerkgebouw is toegestaan. De RCE geeft aan dat er meer mogelijk is dan vaak wordt gedacht.

Concrete, eerste stappen:

- Het zou goed zijn als de gemeente met de parochie in gesprek blijft over verduurzaming. Ook vanwege de grote

gemeentelijke opgave van de energietransitie-opgave en de zich aandienende mogelijkheden bij deze maatschappelijk relevante en centraal gelegen gebouwen.

- Met het Platform Vrijkomende Kerkgebouwen en andere deskundigen wordt vanaf najaar 2021 verkend op welke wijze kerkeigenaren geholpen kunnen worden bij het verder verduurzamen van kerkgebouwen. Gedacht wordt aan expert-meetings over verschillende onderwerpen, samen met andere kerkeigenaren.

Hoofdstuk 4. Kerkenvisie: de implementatie

De kerngroep heeft uit de vele gesprekken, bijeenkomsten, onderzoeken en overleggen informatie verzameld vanuit vele en uiteenlopende invalshoeken. We hebben in de vorm van verhalen, feiten, emotionele uitingen, wettelijke kaders, toekomstperspectieven en kansen deze informatie in een aantal hoofdstukken weergegeven. De belangen, uitgangspunten en meningen zijn uiteenlopend, maar ze hebben één grote overeenkomst:

kerkgebouwen doen er toe!

Hier zetten we de belangrijkste conclusies op een rij. Daarna formuleren we onze voorstellen en aanbevelingen aan de direct belanghebbenden zodat samen aan een toekomst voor de monumentale kerkgebouwen gewerkt kan worden.

De opgave

Het is te verwachten dat in de komende tien jaar één of meer van de kerkgebouwen van Parochie De Goede Herder de religieuze functie kwijtraakt en herbestemd moet worden. Voor het behoud van de monumentale kerkgebouwen lijkt een groot draagvlak aanwezig. De belangrijkste opdracht is voor het kerkgebouw een nieuwe functie en 'business case' te zoeken en vinden; de belangrijkste actoren bij deze opgave zijn de parochie, de gemeente en de inwoners.

4.1 Invalshoeken voor behoud

De invalshoek voor het behoud van een kerkgebouw kan echter verschillen:

- een plek voor uitoefening van religie;
- een gebouw van architectonische en cultuurhistorische waarde;
- een baken in het landschap, centraal gelegen in de dorpskern, van oudsher het dorpshart;
- een plek van samenkomen bij belangrijke gebeurtenissen;
- een plek vol geschiedenis en verhalen;
- het is een rijksmonument;

- een gebouw met bijzondere interieuronderdelen van religieuze, historische en / of emotionele waarde;
- een maatschappelijk relevant gebouw.

Kerkgebouwen zijn vaak gelijktijdig vanuit meer dan één van deze invalshoeken interessant. Het is van belang om tijdig elkaar te informeren en betrekken, de juiste invalshoeken te kiezen, gesprekken te voeren en samen te werken op basis van een gedeeld beoogd perspectief.

4.1 Rolverdeling per stakeholder

Parochie De Goede Herder

Functie

primair de missionaire taak: bediening sacramenten en pastoraat; daarnaast eigenaar van kerkgebouwen c.a.

Rol

‘uitvoeren’ gebouwenplan, in gesprek met de geloofsgemeenschap en inwoners; in gesprek met de gemeente aanklaarten (on)houdbaarheid instandhouding van een kerkgebouw en op zoek gaan naar neven- op nieuwe bestemmingen.

Kernboodschap

de katholieke kerkgebouwen zijn sterk vervlochten met de identiteit van de kernen; rol van de dorpsraden is daardoor erg belangrijk; geloofsgemeenschap per kerkgebouw/kern intact houden is in steek; onderdelen die bij kerkgebouw horen, zoals pastorie, kerkhof meenemen in gebouwenplan voor eventuele herbestemmingsgedachte.

Gemeente

Functie

uitvoerder rijks- en gemeentelijk beleid, waaronder cultureel erfgoed, leefbaarheid en ruimtelijke ordening.

Rol

vakspecialisten denken mee en adviseren vanuit hun vakdiscipline over een maatschappelijke of commerciële herbestemming van een kerkgebouw.

Kernboodschap

vanaf 1 januari 2022 gaat de Gemeente Mill en Sint Hubert op in de nieuwe Gemeente Land van Cuijk: Houdt dit onderwerp op de agenda komende jaren voor de kernen waar dit kan gaan spelen. Het is van belang dat er contactpersonen, zowel bestuurlijk als ambtelijk zijn zodat de benodigde communicatie en samen-werking rond

de uitvoering van de kerkenvisie kan worden gewaarborgd.

Dorps- en wijkraden

Functie

betrekken van wijk- of dorpsgenoten bij initiatieven en plannen ter verbetering van de lokale leefbaarheid.

Rol

activeren van dorpsgenoten; opkomen voor lokale belangen; verbinden van mensen en organisaties.

Kernboodschap

de leden van deze raden zijn vrijwilligers: houd rekening met hun beschikbare tijd en beschikbaarheid; de rol van de dorps- en wijkraden is cruciaal bij het plannen van een her- of nevenbestemming.

Inwoners

Functie

kerklid, vrijwilliger, liefhebber van erfgoed en / of geschiedenis en toerist.

Rol

inwoners van kerkdorpen zijn vaak onderdeel van een hechte gemeenschap; binnen heemkundekringen is veel kennis van de lokale geschiedenis aanwezig die kan helpen bij het blijven vertellen van verhalen.

Kernboodschap

uit de opgehaalde informatie is duidelijk geworden dat voor de meeste inwoners het kerkgebouw er toe doet, om verschillende redenen.; weliswaar is de inwoner geen formele eigenaar van het kerkgebouw, vaak vindt hij of zij wel dat het kerkgebouw van het dorp is; de transformatie open bespreken en samen tot oplossingen komen, maakt de ontwikkeling voorstelbaar en behapbaar. de kennis bij de Heemkundekringen kan een grote rol spelen bij verdere inventarisaties.

Bisdom

Functie

bevoegd gezag bij herbestemmingen en verkoop van kerkgebouwen.

Rol

biedt hulp aan parochies;
zorgt voor kennisuitwisseling;
stelt belang van behoud van de geloofs-
gemeenschap per dorp of wijk centraal.

Aandachtspunt

de uitgangspunten voor de parochie
voor de her-, nevenbestemming en
verkoop van kerkgebouwen liggen vast
in het kerkrecht.

Provincie Noord-Brabant

Functie

verankering van erfgoed in de
ruimtelijke ordening.

Rol

stuurt met ruimtelijke instrumenten;
ondersteunt met subsidiabele projecten;
faciliteert de Vereniging Kleine Kernen
NB (VVKK-NB) en het Brabants
Informatiepunt Vrijkomende
Kerkgebouwen, die wijk- en dorpsraden
adviseert en ondersteunt.

Kernboodschap

de provinciale beleidslijn Religieus
Erfgoed biedt de gemeente een
interessant aanknopingspunt om bij aan-
te sluiten;
provincie ondersteunt met platform,
VVKK-NB en bijeenkomsten.

Rijk (+ Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed)

Functie

bevoegd gezag bij bescherming van
rijksmonumenten.

Rol

met het omvangrijke project
Kerkenvisies geeft de RCE een positieve
impuls aan de discussies die bij vele
kerkgebouwen gevoerd moeten gaan
worden;
kennis aanwezig bij RCE van
monumentale kerken en diens
omgevingswaarden;
heeft subsidieregelingen en
laagrentende leningen voor
monumenteigenaren bij restauratie,
herbestemming en verduurzaming.

Kernboodschap

kennisdeling over kerkenvisies elders
zorgt voor inspiratie en inzichten;
geen financiële ondersteuning voor
herbestemmingen, daar is de
ontwikkeling te massaal voor.

4.3 Voorstellen en aanbevelingen

Op grond van de opgedane inzichten heeft de kerngroep voor de kernpartners voorstellen en aanbevelingen opgesteld.

Parochie De Goede Herder

- Ga door met de gesprekken met parochianen en koester daarbij de vrijwilligers. De pijn van een kerksluiting is niet te voorkomen. Zie de realiteit onder ogen, maak op tijd de problematiek en achtergronden duidelijk.
- Werk samen met de gemeente en stel een kerkenvisie-overleg in, zodat de gemeente vroegtijdig geïnformeerd wordt over mogelijke continuïteitsproblemen en er tijdig samengewerkt kan gaan worden aan het realiseren van een toekomstperspectief van het kerkgebouw. Houdt het initiatief bij de Parochie.
- Werk samen met dorps- en wijkraden bij het verkennen van toekomstperspectieven van hun kerkgebouw.
- Ga per kern in gesprek met omwonenden en alle belangstellenden over de toekomst van 'hun' kerkgebouw.
- Haak in op de deskundigheid bij het BIVK en de VKKNB; het Platform voor Vrijkomende Kerkgebouwen is er voor kerkeigenaren, dorps- en wijkraden en gemeenten.

Dorps- en wijkraden

- Zorg dat de inwoners betrokken worden bij het zoeken naar een nieuwe bestemming van een kerkgebouw in hun dorp of wijk.
- Gebruik het kernen-CV als koppelkans bij het zoeken naar een toekomstige bestemming voor een kerkgebouw.
- Ga in gesprek met de VKK-NB over wat deze vereniging voor jullie kan betekenen; er is daar veel deskundigheid aanwezig over de toekomstperspectieven voor kerken en de rol / kansen voor dorps- en wijkraden.

Gemeente Land van Cuijk

Er liggen vele kansen om het religieus erfgoed te bewaren en te blijven gebruiken; koester dit.

- Geef in het beleid en de ruimtelijke planvorming meer aandacht aan de betekenis van het rijke religieuze erfgoed.
- Ga een regelmatig overleg aan met de kerkeigenaren, het 'kerkenvisie-overleg' en stel zowel een bestuurlijk als ambtelijk aanspreekpunt in.
- Zet in op een 'herbestemmings-loket', een aanspreekpunt voor eigenaren van kerkgebouwen en ander kansrijk erfgoed.
- Stel een team samen dat per het her te bestemmen (kerk)gebouw aan de voorkant van het traject het gesprek aangaat, meedenkt en kansen verkent. Denk daarbij aan de vakdisciplines erfgoed, ruimtelijke ontwikkeling, sociaal domein, toerisme en recreatie, bedrijvencontact e.d.
- Ga bij het verkennen van alternatieve functies voor een kerkgebouw of het financieren van een herbestemming op zoek naar koppelkansen; bijvoorbeeld met de doelstellingen in de structuurvisie, met het (nieuwe) erfgoedbeleid, de kernendemocratie, het woonbeleid, toerisme en recreatiebeleid, provinciale thema's, de invoering van de nieuwe omgevingsvisie en het omgevingsplan, landelijke projecten (RCE / duurzame thema's), euregio-projecten etc.
- Verspreid in de nieuwe gemeente zijn er naast de monumentale kerkgebouwen nog meer religieuze objecten te vinden, zoals kloosters, kapellen, kruisbeelden, kruisen, Mariakapellen e.d. Zet als verbindend thema in op religieus erfgoed als onderdeel van het erfgoedbeleid.
- Organiseer in 2022 een startbijeenkomst over het onderwerp religieus erfgoed en de kerkenvisie. Nodig parochies, bewoners, dorps- en wijkraden, erfgoedorganisaties en heemkundeverenigingen uit.
- Gebruik de werkwijze en uitkomsten van de kerkenvisie als bouwsteen voor de ontwikkeling van de omgevingsvisie en het omgevingsplan. Religieus erfgoed is

Kerkenvisie Mill en Sint Hubert

beeldbepalend, van architectonische en esthetische waarde en identiteitsbepalend voor dorpsgemeenschappen.

- Ga met de parochie over verduurzaming in gesprek. Niet alleen omdat verduurzaming voor eigenaren van rijksmonumentale kerkgebouwen lastig is. Gezien de grote gemeentelijke opgave voor energietransitie bieden de maatschappelijk relevante en centraal gelegen kerkgebouwen mogelijk interessante aanknopingspunten.

Provincie Noord-Brabant:

- Ga met de gemeente in gesprek over het thema religieus erfgoed, dat door haar kwaliteit voor veel verhalen, aandacht en toeristische trekpleisters kan zorgen.

4.4 Hoe verder?

We hebben 3 maatregelen voorgesteld om de samenwerking tussen de gemeente en de parochie te borgen, te weten:

- Een **kerkenvisie-overleg** tussen de gemeente en de kerkeigenaren in te stellen, binnen de ambtelijke organisatie een **herbestemmings-loket** op te zetten.
- Wanneer het kerkgebouw niet als religieuze voorziening kan worden voortgezet, een **multidisciplinair team** samen te stellen om een nieuwe maatschappelijke of commerciële bestemming te vinden om het monumentale erfgoed te kunnen behouden.
- Hanteer de kerkenvisie als basis voor het overlegstructuur.
- *Scenario's voor de toekomst van kerkgebouwen.*
- Als toekomstige bestemming van een kerkgebouw kan men een zestal scenario's onderscheiden:
  - *1. Behoud van de volledige religieuze functie*
  - Wanneer men in het kerkgebouw verschillende religieuze functies of denominaties combineert of het kerkgebouw overdraagt aan een andere denominatie, dan blijft de bestemming van het kerkgebouw behouden.
  - *2. Religieuze functie behouden in een gedeelte van de kerk*
  - Voor een gedeelte van de kerk blijft de religieuze functie behouden, het overige gedeelte van de kerk wordt niet meer gebruikt voor een religieuze functie.
  - *3. Religieuze functie combineren met nevenbestemming(en)*
  - Het kerkgebouw behoudt de religieuze functie maar wordt buiten de vieringen om gebruikt voor andere, niet religieuze, activiteiten.
  - *4. Herbestemming*
  - In dit scenario zijn er geen religieuze vieringen meer in het kerkgebouw. De variëteit in mogelijke bestemmingen is groot. Zo zijn er voorbeelden van

kerkgebouwen die nu gebruikt worden als woonhuis, kantoor, museum, theater, café of bibliotheek. Uit de talrijke voorbeelden is echter op te maken dat elke kerk, dorp en stad uniek is en er daarom gezocht moet worden naar een passende nieuwe functie, die liefst ook zo goed mogelijk rekening houdt met de historische, religieuze, architectonische en emotionele waarde van de kerk.

- *5. 'Laten rusten'*
- Zolang er nog geen andere bestemming voor het kerkgebouw is gevonden en het religieus gebruik van het kerkgebouw is beëindigd, kan men het gebouw enige tijd leeg laten staan. In de tussentijd is het wel verstandig om het gebouw te onderhouden zodat het niet in verval raakt.
- *6. Sloop*
- Nadat het kerkgebouw aan de eredienst is onttrokken, kan besloten worden om het kerkgebouw te slopen. Gemeentelijk- of rijksmonumenten worden in principe niet gesloopt.

Hieronder werken we de drie eerdere voorstellen nog wat verder uit.

Het kerkenvisie-overleg

Het kerkenvisie-overleg zorgt voor de borging van de kerkenvisie. Eén a tweemaal per jaar initiëren de kerkeigenaren het kerkenvisie-overleg om samen met de gemeente het toekomstperspectief van de kerkgebouwen te monitoren. Als zij problemen bij de financiering of leegstand van een kerkgebouw zien aankomen, informeren de kerkeigenaren tijdig de gemeente hierover.

Daarnaast worden de voortgang en ontwikkelingen rond het gemeentelijk erfgoedbeleid door de gemeente belicht. Tevens worden nieuwe ontwikkelingen op het gebied van religieus erfgoed in de dorpen, die mogelijk van invloed zijn op de daar aanwezige kerkgebouwen,

geagendeerd. De gemeente is op bestuurlijk niveau vertegenwoordigd door de portefeuillehouder Erfgoedbeleid; ambtelijk is er in ieder geval een vakspecialist Erfgoed en vakspecialist Kernen aanwezig.

Het "herbestemmingsloket"

Het is voor de kerkeigenaren wenselijk om binnen de gemeentelijke organisatie een vast aanspreekpunt binnen het cluster Erfgoed te hebben.

Deze contactpersoon fungeert als coördinator naar de rest van de organisatie en ondersteunt de herbestemming door de juiste personen binnen de organisatie bij het initiatief te betrekken. Ook zorgt deze ervoor dat de verschillende programma's en regelingen van het rijk, provincie en gemeente, die van toepassing zijn, goed op elkaar worden afgestemd.

Ook fungeert de contactpersoon als wegwijzer naar mogelijke financieringsbronnen en adviseert of biedt ondersteuning bij procedures, vergunningen en afstemming hierover.

Het multidisciplinair team

Wanneer een kerkgebouw aan de eredienst zal worden onttrokken, zal door de kerkeigenaar en de gemeente een multidisciplinair team worden samengesteld om de maatschappelijke en commerciële toekomstperspectieven van het kerkgebouw te onderzoeken en eventuele belangstellenden op te sporen. Tevens worden afspraken gemaakt over de organisatie en budgettering van het team. Het team beziet allereerst, welke andere partijen in dit geval in het team het best uitgenodigd kunnen worden, zoals bijvoorbeeld de dorpsraad en de VVK-NB. Het grote probleem van de opstart van een dergelijke transformatie van een kerkgebouw is, dat de huidige kerkeigenaar met grote waarschijnlijkheid niet de nieuwe eigenaar van het kerkgebouw is. Daarbij komt dat in andere delen van het land er commercieel meer belangstelling is voor de leegkomende kerkgebouwen dan in deze contreien.

Mede gegeven de vele belanghebbenden bij het handhaven van de monumentale kerkgebouwen is het van belang vanaf het begin met grote transparantie te werk te gaan.

Op weg naar betrokkenheid en draagvlak wordt begonnen met een brede verkenning naar ideeën, suggesties en wensen van kerkbezoekers, dorpsgenoten en alle andere, mogelijke belangstellenden in het kerkgebouw (interviews, enquête, krantenartikelen, sociale media, presentaties en hoorzittingen, brainstormbijeenkomsten e.d.).

Op grond van deze verkenning wordt een selectie gemaakt van de meest kansrijke varianten, welke worden voorgelegd aan de stad- of dorpsgenoten en alle andere belangstellenden. Vervolgens wordt de meest gedragen variant als eerste onderzocht; mocht deze variant niet levensvatbaar zijn, dan wordt de volgende variant onderzocht, net zolang tot er een oplossing gevonden is voor de herbestemming van het kerkgebouw.

Het kerkenvisie-overleg in een notendop:

Elk kerkgebouw vraagt om een maatwerk aanpak en -oplossing. Het vinden van een nieuwe functie voor een kerkgebouw en een nieuwe eigenaar, die mogelijkheden ziet om hieraan een alternatieve bestemming aan te geven, is geen wetenschap, maar vaak gebaseerd op de juiste stappen, toevalligheden en een beetje geluk.

Met de Kerkenvisie en het schema op de volgende 2 pagina's, hoopt de kerngroep een bruikbare kapstok te hebben opgezet, voor een toekomst voor kerkgebouwen.

Gewenste uitgangspunten Kerkenvisie-overleg:

Kerkeigenaar initieert 1 a 2 x per jaar.
Gemeente faciliteert het overleg.

Een agenda wordt van te voren goed voorbereid tussen gemeente en kerkeigenaren.

Beleidsadviseurs
-Erfgoed
-Leefbaarheid
-Duurzaamheid (evt. op afroep)
zijn aanwezig

Kerkenvisie-overleg. Op de agenda:

Hoe staan de kerkgebouwen ervoor? Tendenzen / ideeën / duurzaamheid?

Thema Religieus Erfgoed

Ontwikkeling dorpen

Als er sprake is van een aanstaande kerksluiting, gaat kerkeigenaar tijdig in gesprek met de contactpersoon voor herbestemming (Herbestemmingsloket)

Herbestemmingsloket

In gesprek met de contactpersoon voor herbestemming bij de gemeente

Is men op zoek naar een geheel nieuwe bestemming of een nevenbestemming?
Wat zijn de (on)mogelijkheden?

Waardering en omschrijving van het gebouw en (monumentale) onderdelen in de basis meenemen. Denk aan orgel, kerkbanken, preekstoel, beelden, schilderijen, begraafplaats etc.

Uitgangspunt bij een her- of nevenbestemming is een maatschappelijk relevante invulling.

Multidisciplinair team wordt samengesteld.

De opgave bepaalt de samenstelling. Bijvoorbeeld:

- vertegenwoordigers kerkeigenaar
- vakspecialisten Gemeente
- adviseur Rijksdienst voor Cultureel erfgoed
- vertegenwoordiging dorps-/wijkraad

Multidisciplinair team

De opgave bepaalt de samenstelling

Samen uitgangspunten, agenda en randvoorwaarden (o.a. voor monument) bepalen.

Inwoners en dorpsraad worden betrokken. Gezamenlijke verkenning naar de mogelijkheden.

Let op inzet van goede communicatiekanalen.

Nieuwe maatschappelijk relevante invulling niet mogelijk? Privaat gebruik, tijdelijk gebruik of leegstand worden besproken en onderzocht.

Bronnen en verantwoording

De kerkenvisie is de verzameling van informatie die we uit gesprekken, onderzoeken, beleidsstukken en websites hebben opgehaald. We hebben deze informatie zo goed mogelijk geprobeerd te interpreteren, met de intentie om tot een realistische kerkenvisie te komen. Ook heeft er afstemming plaatsgevonden met de belangrijkste stakeholders in het traject.

Belangrijkste bronnen:

Foto's en informatie over het religieus erfgoed zijn afkomstig van kerkeigenaren, de heemkundeverenigingen en het BHIC

www.bisdomdenbosch.nl

www.cultureelerfgoed.nl

www.toekomstreligieuserfgoed.nl

www.grave.nl

www.brabant.nl

Beleidsplan Samenbouwen in vertrouwen,
Mgr. De Korte, 2016

Heilige huisjes? Verkenning naar de
herbestemming van kerkgebouwen in
Brabant' Telos, 2013

Bouwstenen voor een kerkenvisie,
Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, 2019

Enquête over toekomst kerkgebouwen in de
gemeente Mill en Sint Hubert, AdVinci, 1
juni – 15 juli 2021

'Handboek Behoud en Beheer 2. Nieuw
gebruik van kerkgebouwen.' Een uitgave
van de Vereniging van Beheerders van
Monumentale Kerkgebouwen, 2019.

'Kerkgebouwen. 88 inspirerende
voorbeelden van nieuw gebruik – van
appartement tot zorgcomplex.', Rijksdienst
voor Cultureel Erfgoed, 2020.

Bijlage 1 Juridisch kader en beleidsuitgangspunten

Op zoek naar een nieuwe toekomst van een kerkgebouw krijgt men te maken met wetgeving van het Europees, Nederlands en kerkelijk recht.

1 Wet- en regelgeving

Europees recht

Het verdrag van Granada (1985) stelt dat de bescherming van het architectonisch erfgoed een essentieel doel is van de ruimtelijke ordening.

In artikel 11 is opgenomen:

‘Rekening houdend met de archeologische en historische aard van het erfgoed, verplicht iedere lidstaat zich tot het bevorderen van het gebruik van de beschermde goederen, rekening houdend met de behoefte van het hedendaagse leven; en het zodanig aanpassen van oude gebouwen dat die voor nieuwe doeleinden kunnen worden gebruikt’.

Nederlands recht

Omgevingsrecht recht: Met behulp van Omgevingsrecht kunnen we in Nederland de ruimtelijke ontwikkelingen plannen en controleren.

De eigenaar van een monument moet er voor zorgen dat zijn of haar rijksmonument zodanig onderhouden wordt dat behoud gewaarborgd is. Deze instandhoudings-

plicht voor rijksmonumenten is vanuit de oude monumentenwet overgenomen in de **Erfgoedwet**, die 1 juli 2016 is ingegaan.

In de nieuwe Omgevingswet, die naar alle waarschijnlijkheid per 1 juli 2022 in gaat, is deze instandhoudingsplicht ook weer opgenomen.

De gemeente is verplicht advies in te winnen bij de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE) bij de volgende ingrepen:

- *Sloop* van het monument of een deel daarvan, voor zover van ingrijpende aard.
- *Ingrijpende wijziging* van het monument of een belangrijk deel daarvan, voor zover de gevolgen voor de monumentale waarde vergelijkbaar zijn met die van gedeeltelijke sloop van ingrijpende aard.
- *Reconstructie* van het rijksmonument of een belangrijk deel daarvan waarbij het monument wordt teruggebracht in een (veronderstelde) eerdere staat.
- Wijziging van het monument of een belangrijk deel daarvan als gevolg van een *functiewijziging*. Bij kerkelijke monumenten neemt de gemeente geen beslissing op de vergunningaanvraag voordat er overleg is gevoerd met de eigenaar (art. 3.2a Wabo). Kerkelijke monumenten vormen een afzonderlijke categorie ten gevolge van de in art. 6 van de Nederlandse Grondwet vastgelegde vrijheid van godsdienst.

In 2013 is het **Energieakkoord** ondertekend. Landelijk, provinciaal en gemeentelijkbeleid volgden in de jaren erna. Op dit moment staat de Energietransitie bij alle overheden op de agenda: de weg naar een energielandschap zo goed als vrij van fossiele grondstoffen.

Kerkrecht

In Nederland is het kerkrecht is ondergeschikt aan het Nederlands recht. Als het gaat om vastgoed dat eigendom is van een rooms-katholieke kerkelijke instelling, zijn uit het kerkelijk wetboek de volgende regels van toepassing:

Canon 1291

Voor alle daden die het gewone beheer te buiten gaan is de schriftelijke machtiging van de bisschop is vereist.

Canon 1296, § 1

Bij vervreemding van bedragen tussen de € 200.000 en € 2.500.000 is toestemming nodig van de bisschoppelijke Raad voor Economische Aangelegenheden; voor bedragen die de € 2,5 miljoen te boven gaan is de toestemming van een speciale commissie in het Vaticaan vereist.

Canon 1294, § 1

‘Een zaak mag gewoonlijk niet vervreemd worden tegen een prijs die lager is dan in de schatting aangegeven wordt.’
Dit is de basis voor de stelregel vanuit het Bisdom ‘s-Hertogenbosch dat alle te verkopen zaken niet onder de getaxeerde waarde mogen worden vervreemd. Hiermee is de taxatiewaarde een ondergrens voor een eventuele transactie. Het bisdom vraagt in principe steeds om een onafhankelijke taxatie van een makelaar die werkt in opdracht van het bisdom.

Canon 1210:

In een gewijde plaats mag alleen worden toegelaten wat dienstig is voor de uitoefening of de bevordering van de eredienst, de vroomheid en de godsdienst en is verboden wat niet in overeenstemming is met de heiligheid van de plaats. Wel kan de Ordinaris in afzonderlijke gevallen een ander gebruik toestaan dat niet strijdig is met de heiligheid van de plaats. Deze canon is dus van belang bij het toekennen van een nevenbestemming.

Provinciaal beleid

Met als doel een verdere verankering van erfgoed in de ruimtelijke ontwikkeling zet de provincie verschillende vormen van beleid in: cultuurhistorische waardenkaart,

de Structuurvisie ruimtelijke ordening, Verordening Ruimte en de adviesbevoegdheid voor rijksmonumenten in het buitengebied.

Met de provinciale omgevingsvisie ‘De Kwaliteit van Brabant. Visie op de Brabantse Leefomgeving’, uit 2018, kijkt de provincie vooruit naar 2050.

Noord-Brabant heeft dan de energietransitie ondergaan en hecht nog altijd veel waarde aan erfgoed:

‘Anno 2050 is Brabant nog steeds een contrastrijke en in zijn verscheidenheid ook verbonden provincie. De eigen identiteit van de gebieden is versterkt. Zichtbaar aanwezig gebleven historische waarden, erfgoed en landschappelijke verscheidenheid hechten ons aan ons verleden.

De Omgevingswet gaat gemeenten en inwoners vernieuwende instrumenten aanreiken om samen Nederland steeds mooier te maken.

In hun actuele erfgoedprogramma kunnen gemeenten aansluiting zoeken bij één van de 4 provinciale beleidslijnen: Bestuurlijk Brabant, Bevochten Brabant, Innovatief Brabant en Religieus Brabant. Via dit beleid wordt met name gewerkt aan het uitbreiden van de verhalen over Brabant via erfgoed, toeristische routes etc

2 Gemeentelijke uitgangspunten

Structuurvisie

'In duurzaam perspectief, de structuurvisie voor Mill en Sint Hubert' geeft de gemeente richting aan de gewenste ruimtelijke inrichting. Wanneer een burger of instelling een bepaald plan heeft, kan men uit het structuurplan opmaken in hoeverre het initiatief daarbinnen past.

De structuurvisie uit 2011 concentreert zich op de volgende thema's: verduurzaming, sociale én economische vitaliteit van de dorpskernen, hoogwaardige omgevingskwaliteit en gastvrijheid.

Beschreven wordt welke sterke en minder sterke kanten verder ontwikkeld kunnen worden. Bij het zoeken naar alternatieve functies voor kerkgebouwen kan men in de structuurvisie wellicht interessante aanknopingspunten vinden.

Monumentenvergunning

De monumentenvergunning, die noodzakelijk is bij wijzigingen aan een kerkgebouw, is per 2012 opgegaan in de omgevingsvergunning. De aanvrager kan hiervoor online terecht bij één loket, het omgevingsloket; groot onderhoud, sloopwerkzaamheden en een wijziging van de functie vallen onder deze wetgeving.

Erfgoedverordening

Plaatselijk hanteert de gemeente een erfgoedverordening voor de bescherming van gemeentelijke monumenten. Hierin staan voorschriften en regels met betrekking tot cultureel erfgoed, zowel voor monumenten, archeologie als het cultuurlandschap.

De regels uit de erfgoed- of monumentenverordening die betrekking hebben op de fysieke leefomgeving, moeten in 2029 in het Omgevingsplan opgenomen zijn.

Bestemmingsplannen

In de bestemmingsplannen van de gemeente zijn regels opgenomen betreffende het gebruik van de grond en

Erfgoedbeleid

Mill en Sint Hubert heeft geen Erfgoedbeleid:

Vanwege de toekomstige potentie van erfgoed in de ruimtelijke ordening met de nieuwe instrumenten zoals de Omgevingswet, ligt hier een mooie kans: Het is ten eerste aan te bevelen om door Gemeente Land van Cuijk een nieuw en eigen erfgoedbeleid te laten opstellen.

Religieus Erfgoed verdient daar in een eigen thema, waarmee kerkgebouwen en ander religieus erfgoed op duurzame wijze hun waarde in de toekomst behouden

van de gebouwen welke op het perceel staan. Voor de kerken in de gemeente gelden de regels welke zijn vastgesteld voor de bestemming "maatschappelijk". Dit houdt in dat er beperkingen zijn, men kan een kerkgebouw niet zomaar verkopen en er andere activiteiten in onderbrengen. Om een bestemming te wijzigen moet er bij de gemeente een omgevingsvergunning worden aangevraagd. Bij gebouwen met een monumentenstatus zijn hieraan uitgebreide procedures verbonden, zoals een voortraject met onderzoeken, heldere communicatie, afstemming en het verzorgen van draagvlak.

Op weg naar de Omgevingswet

Het rijk heeft het voorbereidings- en besluitvormingstraject voor de nieuwe Omgevingswet in de Tweede en Eerste Kamer afgerond. De implementatie start officieel medio 2022, maar veel gemeenten bereiden zich al voor. Het is de bedoeling dat in 2028 de invoering geheel is afgerond. Het doel is dat iedereen makkelijker, sneller en goedkoper nieuwe plannen kan maken en realiseren. Alle huidige wetgeving en regels op het gebied van ruimte, wonen, infrastructuur, milieu, natuur en water zijn gebundeld in een wet en alle uitvoering wordt bij de gemeenten neergelegd. Het is daarmee de grootste verandering op het gebied van de wetgeving ooit.

Kerkenvisie Mill en Sint Hubert

Het gemeentelijke structuurplan en de bestemmingsplannen komen te vervallen; daarvoor in de plaats komen de omgevingsvisie en het omgevingsplan. Alle regelgeving wordt in een geautomatiseerd systeem opgeslagen, zodat men in een overzicht kan zien welke beperkingen en mogelijkheden er op een bepaalde plek liggen. Voorwaarde is wel dat de indiener van een plan de inspraak zelf ter hand neemt. Hierbij is dus ook inbegrepen de wetgeving op het gebied van het cultureel erfgoed voor de gehele gemeente van kerkgebouwen. Wellicht kan het gebouw op een of andere manier een dienende functie hebben voor de energievoorziening voor omwonenden?

Vanwege de toekomstige potentie van erfgoed in de ruimtelijke ordening met de nieuwe instrumenten zoals de Omgevingswet, ligt hier een mooie kans: Het is ten eerste aan te bevelen om door Gemeente Land van Cuijk een nieuw en eigen erfgoedbeleid te laten opstellen.

Religieus Erfgoed verdient daarin een eigen thema, waarmee kerkgebouwen en ander religieus erfgoed op duurzame wijze hun waarde in de toekomst behouden

Bijlage 2

Achtergrondinformatie over Brabantse kerken

Van de ruim 600 kerkgebouwen (kloosters en kapellen niet meegerekend) binnen het project 'Kerken Tellen!' is weliswaar een aanzienlijk deel gebouwd in de tweede helft van de negentiende en de vroeg twintigste eeuw, de periode waarin Rooms-katholieke kerken overwegend in de neogotische architectuurstijl werden ontworpen, maar er zijn ook de nodige gebouwen uit andere tijden.

Zoals in Hilvarenbeek, Helvoirt of Oirschot waar de kerken en hun torens duidelijk ouder zijn en verwijzen naar een bouwpiek in de vijftiende eeuw. In plaatsen die gedurende deze Brabantse Gouden Eeuw tot bloei kwamen door de lakennijverheid zie je relatief grote kerken. Net als in de meer landelijke gebieden, zoals in Kempen, waar tijdens de Middeleeuwen uitgestrekte parochies met een lage parochiedichtheid zich verzamelden in grotere kerken. Rond 1900 ontwikkelden diverse oude buurtschappen en nieuw gestichte dorpen in de Peel zich veelal als 'heiparochie', zoals rond Deurne, Gemert, Hilvarenbeek, Veghel, Oirschot. De schaalvergroting van de dorpskerken in deze periode toonde zich meestal in de neogotische bouwstijl. Bij de aanleg van nieuwe wijken in steden en fabrieksdorpen in de wederopbouwperiode ontstaan ook grote kerken. Vanuit de kerk en politiek werd aangedrongen op deconcentratie van de verstedelijking via het parochiemodel. Het middelpunt daarin is het parochiecentrum met kerk, begraafplaats, pastorie, klooster en school. Deze naoorlogse wederopbouwkerken kenmerken zich door de traditionalistische en moderne stijl.

Al met al is driekwart van het rijksmonumentale kerkenbestand

(middel)groot van omvang en gedurende alle tijdvakken gebouwd, zowel in steden als het landelijke gebied. Meestal gaat het om varianten van het driebeukige type. Deze eenbeukige zaalkerken dateren voornamelijk van vóór 1900 en liggen langs de rivieren. Dit komt overeen met de gebieden met veel parochies in de Middeleeuwen zoals in het Maasland, ook wel Maaskant genoemd.

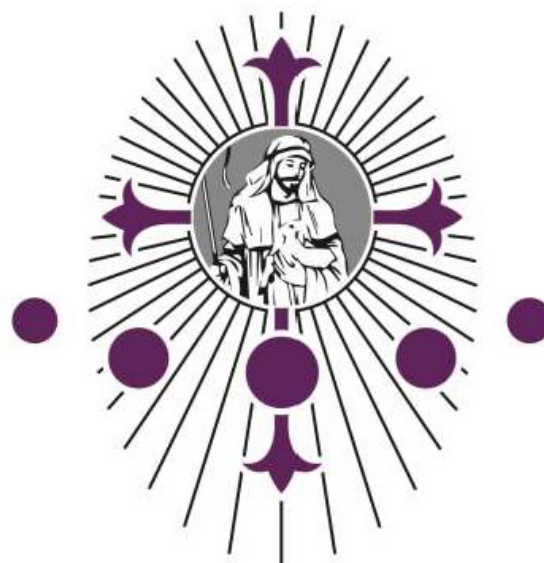
Een apart fenomeen zijn de zogenaamde Napoleon of Lodewijkskerken in Noord-Brabant. Deze groep van een kleine twintig zaalkerkjes dankt hun naam aan koning Lodewijk Napoleon (1806- 1810). Ze werden nieuw gebouwd in of kort na zijn bestuursperiode en zijn protestants omdat de protestanten de in 1648 genaaste oude gebouwen gedurende deze periode teruggaven aan de katholieken. De kerkjes van de kleine protestantse gemeenten hebben vaak een neoclassicistisch karakter.

De grootte van een kerk, de bouwstijl en de locatie blijken in het algemeen geen belemmering te zijn voor herbestemming. Voor zo'n 100 kerken in Brabant is er al een nieuwe functie gevonden. Ze liggen verspreid door de provincie, in stad en dorp en betreffen zowel kleine, middelgrote als grote kerken. De helft heeft een commerciële functie gekregen, een derde cultureel maatschappelijk. Voorbeelden zijn Oostelbeers, Heerle (dorpshuis en huisartsenpraktijk), Hooge Zwaluwe (restaurant) en Eindhoven (kantoor jeugdzorg). Ook Helmond telt veel kerken met een nieuwe bestemming, zo zijn er onder andere een theater, gezondheidscentrum, kantoor en een supermarkt te vinden. Van de 600 Brabantse kerken is ruim twee derde nog als kerk in gebruik. Opmerkelijk daarnaast is het grote aandeel leegstaande of buiten gebruik zijnde kerken.

www.toekomstreligieuserfgoed.nl

Bijlage 3 Gebouwenvisie De Goede Herder

Gebouwenvisie

PAROCHIE DE GOEDE HERDER

Geloofsgemeenschappen

*H. Nicolaas - Haps
H.H. Hubertus en Barbara - Sint Hubert
H. Familie - Langenboom
H. Willibrordus - Mill
St. Joseph - Wilbertoord*

29 april 2021

R.K. Parochie De Goede Herder

omvat de geloofsgemeenschappen:

- H. Nicolaas - Haps
- H.H. Hubertus en Barbara - Sint Hubert
- H. Familie - Langendoorn
- H. Willibrordus - Mill
- St. Joseph - Wilbertoord

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
2. Gebouwenvisie	1

GEBOUWENVISIE BEHORENDE BIJ HET BELEIDSPLAN VAN PAROCHIE DE GOEDE HERDER

"De parochie De Goede Herder (PDG) wil als bestaande geloofsgemeenschap zorgzaam zijn en een thuis zijn voor allen die bij haar aangesloten zijn en voor allen die een beroep op haar doen."

1. Inleiding

Tegen deze achtergrond zijn de 5 parochies vanaf 2005 gaan samenwerken als de Pastorale Eenheid Regio Mill (PEM).

Op 1 december 2014 werden de vijf parochies samengevoegd tot één parochie. Na tijd van overleg is op 7 mei 2017 de keuze gevallen op de naam "De Goede Herder".

De parochie wil hierbij aansluiten bij het beeld van Christus als de Goede Herder die liefdevol en zorgzaam omziet naar elk schaap van zijn kudde.

2. Gebouwenvisie

In onze parochie hebben we in elk van de vijf geloofsgemeenschappen (dorpen) een kerkgebouw in gebruik. Daarnaast zijn er diverse overige gebouwen in eigendom van de parochie, met name (voormalige) pastorieën, parochiecentra, kapellen en woningen. Het beleidsplan heeft betrekking op al deze gebouwen. Aspecten zoals huidige en toekomstig gebruik, beheer en onderhoud komen hierbij aan de orde. Voor een goed begrip van het bisdombeleid op het gebied van de gebouwen, is het nuttig hier te citeren uit het beleidsplan van onze bisschop, Mgr. Gerard de Korte van oktober 2016:

Gebouwenbeleid: maatwerk

Een gecentraliseerd beleid rond kerksluitingen vanuit 's-Hertogenbosch heeft in het recente verleden bij menigeen kwaad bloed gezet. In bijna alle dekenaten heb ik daarover soms bittere klachten gehoord. Gelukkig heeft mijn voorganger al gekozen voor een meer decentrale aanpak van de kerksluitingen.

Zo komt het katholieke beginsel van subsidiariteit ook meer tot zijn recht. Het parochiebestuur is primair verantwoordelijk voor het gebouwenbeleid in de nieuwe parochie, vanzelfsprekend in afstemming met de staf, het bouwbureau en het econoom van het bisdom. Van uitermate groot belang is een procesmatig denken over kerksluitingen. Zoveel mogelijk parochianen moeten immers in een proces worden meegenomen. Door een open en communicatief beleid veroorzaakt een kerksluiting de minste schade. Heldere informatie is cruciaal. Iedere kerksluiting is immers een kleine ramp. Niet voor de parochianen die al zijn afgehaakt maar juist voor de vaak kleine schare gelovigen die trouw zijn gebleven. Iedere kerksluiting in ons bisdom heeft natuurlijk te maken met de realiteit van minder gelovigen en daardoor minder middelen.

Bij een kerksluiting is het belangrijk om de parochianen een zo helder mogelijk pastoraal perspectief te bieden. Hoeveel katholiek leven zal er in een dorp of stadswijk blijven? Is het mogelijk om ter plekke te blijven vieren in een dorps huis? Is het mogelijk om na een kerksluiting nog wel catechese en diaconie ter plekke te organiseren?

Het is van belang dat het bestuur van het bisdom en de parochiebesturen op een hartelijke wijze samenwerken. Meerdere keren heb ik gehoord dat een en ander verbetering behoeft. Het is van belang dat wij niet tegenover elkaar staan maar primair de gezamenlijkheid gestalte geven. Wij staan immers samen voor grote uitdagingen, ook als het gaat om de toekomst van de kerken en andere gebouwen in ons bisdom. Herbestemming van gebouwen vraagt om creativiteit en wederom om maatwerk.

In een aantal parochies worden kerkgebouwen gesloten door een gebrek aan mensen en middelen.

Meerdere pastorale teams, zo heb ik gehoord, zijn bereid om in parochiekernen die een kerkgebouw moeten ontberen toch liturgie te vieren, bijvoorbeeld in een dorps huis of verzorgingshuis. In principe sta ik hier als bisschop positief tegenover. Het is immers belangrijk om de Kerk zo dicht mogelijk bij de gelovigen te houden.

Tot zover het citaat uit het beleidsplan van onze bisschop.

In het interview dat het Brabants Dagblad naar aanleiding van dit beleidsplan op 8 oktober 2016 publiceerde, wordt Mgr. Gerard de Korte als volgt geciteerd:

„Ik leg inderdaad andere accenten (dan mijn voorganger). Kijk, ze hebben hier gedacht: het gaat slecht met de kerk dus we moeten geloofsgemeenschappen laten fuseren en aan dat fusieproces knopen we meteen ook een gebouwenbeleid vast. Nou, dat heb ik nooit kunnen snappen. Kerksluitingen vragen om maatwerk en veel uitleg.”

Dus hoe zal het onder u gaan in het bisdom Den Bosch?

„Wij kunnen vanuit Den Bosch geen masterplan maken voor de overgebleven 290 kerken. Het is de opdracht van elk kerkbestuur te zorgen dat er zwarte cijfers zijn. Als een kerkgebouw gesloten moet worden, kan het soms goed zijn ter plekke iets te organiseren in bijvoorbeeld een dorps huis. In een ander geval vraag je gelovigen naar een kerk verderop te gaan.”

Samengevat kan hieruit geconcludeerd worden dat het belang van instandhouding van de plaatselijke geloofsgemeenschappen, dus in elk van onze dorpen, centraal staat. Anders gezegd met de woorden van Mgr. Gerard de Korte zelf tijdens de kennismakingsbijeenkomst met de besturen van de parochies in ons dekenaat: "als we de plaatselijke geloofsbeleving niet in stand houden, verdampt het geloof". Instandhouding van een plaatselijke ruimte voor vieringen en geloofsbeleving is daarvoor noodzakelijk. Bij voorkeur het eigen kerkgebouw. Pas als dit niet meer haalbaar is, wordt naar een alternatieve ruimte voor vieringen en gebed gezocht. Het kerkbezoek en instandhoudingskosten (restauratie / onderhoud) moeten daarbij als doorlopend proces worden afgewogen. Deze verantwoordelijkheid ligt bij het parochiebestuur, d.w.z. niet het bisdom maar de parochie heeft hierin de eerste verantwoordelijkheid. Mocht instandhouding van een kerkgebouw niet langer verantwoord zijn, dan neemt het parochiebestuur hierover een besluit na consultatie van de betreffende plaatselijke geloofsgemeenschap. In het belang van de noodzakelijke, zeer zorgvuldige besluitvorming staat samenwerking van de parochie en het bisdom voorop. Immers het kerkgebouw vervult een centrale rol in een dorp, niet alleen voor kerkbezoekers en anderszins kerkbetrokkenen, maar voor de hele dorpsgemeenschap.

Omdat er stemmen opgaan om een kerkgebouw niet alleen kerkelijk maar ook meer multifunctioneel te gebruiken, bijvoorbeeld voor passende culturele en sociale activiteiten, zien we een ontwikkeling in het beleid: zoals in het voorgaande door onze bisschop aangegeven, wordt uitgegaan van de mogelijkheid om in niet-religieuze (niet voor de eredienst) bestemde gebouwen de eucharistie te vieren en te bidden. De grens wordt in de (nabije) toekomst misschien minder scherp. De tijd zal het leren. Een praktische uitwerking hiervan kan bestaan uit het geheel of

gedeeltelijk onttrekken aan de eredienst van het gebouw als kerk. Dit maakt de weg vrij voor ander, passend gebruik zoals sociaal cultureel en maatschappelijk gebruik. Gedacht kan worden aan een multifunctionele accommodatie, een zogenaemde MFA. Een dergelijk plan wordt momenteel uitgewerkt voor de kerk in Langenboom. Elders bestaan ook al voorbeelden, o.a. Cuijk-Noord, Eerde, Vortum-Mullem.

In tegenstelling tot in de steden en grote dorpen, hebben kleinere geloofsgemeenschappen zoals onze vijf dorpen, één kerk en niet meerdere. Kerksluiting betekent dan niet vanzelfsprekend dat de kerkbezoekers 'gewoon' naar een andere kerk in dezelfde plaats kunnen gaan. Dan is het des te meer van belang dat de gelovigen in het eigen dorp en in de eigen vertrouwde gemeenschap hun geloof kunnen beleven. Vervalt deze mogelijkheid, dan 'verdampst het geloof' en dat willen we voorkomen. Als een kerk tevens dorpshuis kan worden, is dit een mooie kans voor een toekomstbesteding gebruik.

Op het moment dat het beleidsplan is opgesteld (2019), is er in de vijf geloofsgemeenschappen elk weekend voldoende kerkbezoek waaruit de behoefte aan het eigen kerkgebouw blijkt. Met onze beide pastores wordt in de vijf dorpen wekelijks op zaterdag of zondag een eucharistieviering verzorgd, met incidenteel een woord- en communiedienst. In de St. Willibrorduskerk in Mill –te beschouwen als onze hoofdparochiekerk– wordt elke zondag de eucharistie gevierd en daar zijn ook de gemeenschappelijke vieringen voor de parochie als geheel, waarmee het gehele liturgische jaar daar gevierd wordt. Een voorbeeld zijn de plechtigheden in de Goede Week. Voor bijzondere vieringen, zoals Eerste Communie, Vormsel, carnavalsmis, uitvaarten e.d. is de zitplaatscapaciteit van onze plaatselijke kerken wel vaak volledig nodig. Kerkelijke uitvaarten nemen echter wel in aantal af. De coronapandemie lijkt dit proces te versnellen.

Om een toekomstvisie voor onze gebouwen, met name de kerken, te kunnen opstellen, is ten behoeve daarvan in april 2015 een bouwtechnische inventarisatie uitgevoerd bij de gebouwen van de parochie. Doel van deze inventarisatie is om voor een periode van 10 jaar vooruit te kijken naar de instandhoudingskosten, d.w.z. onderhouds- en restauratiekosten. Deze kosten zijn per jaar inzichtelijk gemaakt, zodat bekend is wanneer welk onderhoud in de planning staat en wat de kosten ervan zijn. Dit onderzoek is uitgevoerd door deskundigen van de Afdeling Bouwzaken van het bisdom, ook wel genoemd Bouwbureau Bisdom Den Bosch. Tevens worden de rijksmonumenten jaarlijks geïnspecteerd door Monumentenwacht Brabant, zodat precies bekend is hoe de gebouwen er qua onderhoudstoestand bij staan.

Het Bouwbureau heeft de gebouwen van de parochie geïnventariseerd en in de meerjaren onderhoudsbegroting opgenomen: de kerken, kapellen, (voormalige) pastorieën, parochiecentra, woningen e.d.

Haps:

- H. Nicolaaskerk (rijksmonument, 1899 - 1900)
- Voormalige pastorie, verhuurd als woning

Langenboom:

- Kerk van de Heilige Familie (rijksmonument, 1926)
- Voormalige pastorie (verhuurd als woonhuis)
- Mariakapel
- Maurikkapel

Mill:

- St. Willibrorduskerk (rijksmonument, 1878)

- Pastorie (ca. 1985)
- woning Wilhelminastraat, bewoond door een van de pastores

St. Hubert:

- Kerk van de Heilige Hubertus en Barbara (rijksmonument, gebouwd vóór 1450)
- Voormalige pastorie (verhuurd aan uitvaartcentrum; 1932)
- Kosterwoning (ca. 1935) met aangebouwd parochiecentrum
- Mariakapel (2001)

Wilbertoord:

- St. Jozefkerk (1966)
- Parochiecentrum (aan de kerk vast gebouwd) met als woning verhuurde voormalige pastorie (1966).

De kerken van Haps, Langenboom, Mill en St. Hubert hebben de status van Rijksmonument. Vanwege het belang van hun cultuurhistorische waarde zijn er subsidiemogelijkheden voor onderhoud en voor restauratie.

Beleidsvoornemens

Criteria voor het verantwoord kunnen openhouden van een kerk zijn met name:

1. Voldoende opbrengst van de jaarlijkse kerkbijdrage (Kerkbalans) en eventuele overige geldelijke inkomsten vanuit de betreffende geloofsgemeenschap in verhouding tot de kosten van instandhouding en exploitatie van de kerk (o.a. kosten van vieringen).
2. De aanwezigheid van een vitale geloofsgemeenschap die de kerk voldoende gebruikt is een voorwaarde. Dit uit zich in (objectief meetbare) gegevens zoals het kerkbezoek van weekendvieringen en overige vieringen, het aantal actieve vrijwilligers en de aard en omvang van hun inzet, de mogelijkheden voor goede vieringen (beschikbaarheid van koren, organist, misdienaars, koster e.d.).
3. Mocht een kerk geheel gesloten worden, dan is het streven om in die geloofsgemeenschap een andere ruimte te vinden voor de weekend- en overige vieringen, bijvoorbeeld in het dorpshuis. Tevens wordt dan indien mogelijk een permanente kapel of andere gebedsruimte ingericht, die dagelijks geopend is.

Samenvatting:

"De parochie De Goede Herder (PDG) wil als bestaande geloofsgemeenschap zorgzaam zijn en een thuis zijn voor allen die bij haar aangesloten zijn en voor allen die een beroep op haar doen."

In onze parochie hebben we in elk van de vijf geloofsgemeenschappen (dorpen) een kerkgebouw in gebruik. Uit het beleidsplan van onze bisschop Mgr. Gerard de Korte, kan geconcludeerd worden dat het belang van instandhouding van de plaatselijke geloofsgemeenschappen, dus in elk van onze dorpen, centraal staat. Een plaatselijke geloofsgemeenschap is medeverantwoordelijk voor het kunnen openhouden van een eigen dorpskerk. Draagvlak kan blijken uit zaken als de opbrengst van de jaarlijkse kerkbijdrage, het kerkbezoek, aantal vrijwilligers e.d. Initiatieven vanuit de dorpsgemeenschap voor meervoudig gebruik van de kerk kunnen daarbij ook helpen. Het Dorpsplan Langenboom om de kerk als MFA te gaan gebruiken, met behoud van de ruimte voor gebruik door de parochie, is hiervan een treffend voorbeeld. Per kerkgebouw zal bekeken moeten

worden wat de behoefte van het dorp is en wat de mogelijkheden van het specifieke kerkgebouw zijn. Mocht een kerk geheel gesloten worden, dan is het streven om in die geloofsgemeenschap een andere ruimte te vinden voor de weekend- en overige vieringen, bijvoorbeeld in het dorpshuis. Tevens wordt dan indien mogelijk een permanente kapel of andere gebedsruimte ingericht, die dagelijks geopend is. Op dit moment zijn kerksluitingen in onze parochie (nog) niet aan de orde.

Bijlage 4 Visie en reflectie vanuit de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
 Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
 Wetenschap

> Retouradres Postbus 1600 3800 BP Amersfoort

Parochie De Goede Herder en gemeente Mill
 T.a.v. D. Huntjens

Smallepad 5
 3811 MG Amersfoort
 Postbus 1600
 3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

Contactpersoon
 Emil Uriot
 e.uriot@cultureelerfgoed.nl

Onze referentie

Datum 28 april 2021
 Betreft Reflectie op de kerkgebouwen parochie De Goede Herder

Oionummer

Bijlagen
 0

Op 21 april 2021 hebben vertegenwoordigers van het parochiebestuur, de gemeente en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) een rondrit gemaakt langs de kerkgebouwen van Haps, Sint Hubert, Mill, Wilbertoord en Langenboom. De rondrit was in het kader van de toekomstige kerkenvisie.

1. Religieus erfgoed en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Door de ontkerkelijking verliezen steeds meer kerken hun oorspronkelijke functie. Als een kerk haar deuren moet sluiten, is dat een emotioneel proces. Telkens blijkt weer hoe belangrijk het gebouw voor de lokale gemeenschap is. De kerk met de toren is voor velen een herkenningsteken en een plek van herinnering. Veel van deze gebouwen kunnen met een nieuwe functie de toekomst tegemoet zien. Nieuwe functies stellen nieuwe eisen aan een gebouw, zoals extra daglicht of meer comfort. In de praktijk blijkt dat met kennis van zaken dit soort ingrijpende veranderingen op een goede manier kan worden vormgegeven, mét respect voor de historische en architectonische waarden van het monument.

Als Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed hebben wij van oudsher de taak om monumenten te beschermen. Tegenwoordig adviseren wij ook steeds vaker over nieuwe mogelijkheden voor oude gebouwen. De RCE beschouwt de herbesteding van monumenten als een van de grote opgaven van de komende jaren. Restauratie én transformatie staan nu centraal in ons werk. Daarom is de RCE gestart met de uitgave van een serie brochures over de verbouwing en herbesteding van monumenten. Deze brochure over de herbesteding van kerken geeft antwoord op veelgestelde vragen. Wat maakt een kerkgebouw monumentaal? Wat kunnen gemeenten doen om de herbesteding van monumentale kerken te ondersteunen? Welke stappen moet een eigenaar zetten om tot een passend verbouwingsplan te komen? En hoe kunnen praktische opgaven als extra daglicht en brandveiligheid met respect voor de historie op een hedendaagse manier worden vormgegeven?

Om de monumentale waarden van gebouwen helder en eenduidig vast te stellen, heeft de RCE een standaard ontwikkeld met waarderingscriteria. De waardering speelt een leidende rol bij de aanwijzing van een gebouw als monument én bij het wijzigen van het beschermde gebouw. De waardering is gebaseerd op vijf hoofdcriteria die zijn onderverdeeld in subcriteria. De grondslagen van de waardering van het gebouwde erfgoed liggen in de domeinen van kunst en

Onze referentie

geschiedenis. Maar daarnaast spelen ook geestelijke, geografische, sociaal-economische, bestuurlijke en technische ontwikkelingen een rol in de waardering, naast gaafheid en zeldzaamheid. Ieder monument heeft een eigen palet van waarden. Die criteria zijn geclusterd in vijf hoofdcriteria:

1. cultuurhistorische waarde;
2. architectuur- en kunsthistorische waarde;
3. situationele- en ensemblewaarde;
4. gaafheid en herkenbaarheid;
5. zeldzaamheid.

2. Reflectie op basis van de rondrit

De RCE is gevraagd te reflecteren op de verschillende kerkgebouwen. De reflectie is gebaseerd op de individuele gebouwen, de onderlinge samenhang of gebrek daaraan en de mate van uniciteit of bijzonderheid binnen de regio Mill, Peelland en Raamgebied. De reflectie is als volgt samen te vatten.

1. Variatie aan gebouwen

Kenmerkend aan het gebied is de grote diversiteit aan gebouwen, zowel typologisch als in bouwfase. Dit hangt mede samen met de ontginningsgeschiedenis van het gebied (Peelland) als de gevolgen van de stormschade en oorlogsschade. De bouwperiode strekt zich uit van de middeleeuwen tot de jaren '60 van de 20ste eeuw. Dit levert een staalkaart van kerktypologieën op:

- a. Eénbeukige zaalkerk van middeleeuwse oorsprong (Sint Hubert)
- b. 19de eeuwse Basilica kruiskerk (Haps)
- c. 19de eeuwse Rijnlandse kerk (Mill)
- d. 20ste eeuwse basilicakerk (Langenboom)
- e. 20ste eeuwse zaalkerk (Wilbertoord)

2. Variatie aan omliggende ruimte

Alle gebouwen liggen op een centrale plek. Sommige zijn gepositioneerd aan de hoofdweg, andere liggen te midden van de bebouwing aan een min of meer centrale ruimte. Per gebouw:

- a. Centrale ruimtelijke positie kerken Sint Hubert en Mill
- b. Karakteristiek aan Sint Hubert is de informele vorm van de ruimte tussen de kerk en de omliggende bebouwing; verspringende rooilijnen, open- en gesloten bebouwing en variatie kaprichtingen. De betekenis van de ruimte ligt daarnaast in de subtiele glooiing van het terrein. De kerk van Mill is door de wijziging van het centrumgebied gelegen aan meervoudige ruimtelijke eenheden: de civiele ruimte t.b.v. de winkels (parkeren) en de ruimte tussen toren en gemeentehuis/gemeenschapshuis.
- c. De kerken van de overige dorpen liggen aan het hoofdlint (lintdorpen). Karakteristiek aan Langenboom en Wilbertoord is de teruggeschoven positie waardoor een pleinruimte ontstaat (met onder andere ruimte voor parkeren). De kerk van Haps ligt met de voeten direct aan het lint. Hier ligt de betekenis van de ruimte met name in de monumentale beukenbomen en het verstilde kerkhof.

Onze referentie

3. Architectonische uniciteit en gaafheid

- a. Sint Hubert: De leeftijd, ontwikkelingsgeschiedenis en typologie van de kerk is onderscheidend in de regio. De middeleeuwse toren toont gelijkenissen met de toren van Beers.
- b. Haps: De kerk van Haps is een gaaf 19de eeuwse gesamt-kunstwerk en rijk aan baksteenambacht. Misschien niet uniek als neogotische kerk binnen Brabant, maar wel in het parochiegebied. De vraag is wat de betekenis van de kerk is in het oeuvre van architect C. Franssen en atelier Thissen?
- c. Mill: De kerk van Mill is typologisch onderscheidend door de Nederrijnse bouwopzet. De gelijkenissen met de kerken van Zaltbommel en Venray zijn opvallend. De kerken van Cornelis van Dijk hebben veelal een eenvoudige bijna eenschepige opzet, zoals de kerken van Maasbommel, Batenburg en Deursen. Hij lijkt hierin geïnspireerd door de school van het Sint Bemulphusgilde (o.a. Alfred Tepe), ofschoon hij zijn opleiding als timmerman genoot bij Carel Weber en H. van Tulder. De toren toont gelijkenissen met de kerkentoren van Oss (van Van Tulder). Onderzoeksvraag is welke betekenis de kerk heeft in het oeuvre van Van Dijk en wat de achterliggende gedachte is geweest een dergelijke kerk te bouwen? Van bijzondere bouwkunstige en architectonische betekenis zijn de transeptarmen (bakstenen net/stergewelven).
- d. Langenboom: Het gebouw vertegenwoordigt de ogenschijnlijke eenvoud en soberheid van een dorpskerk uit de eerste helft van de 20ste eeuw. Een bezoek ter plaatse leert dat de eenvoud schuilt in een veelvoud van rijke, doordachte en ambachtelijk gemaakte (baksteen)detaileringen en versnijdingen in de verschillende bouwmassa's. Dit geldt in het bijzonder voor de voorgevel (hoofdentree).

4. Interieurwaarde

Hoge interieurwaarde heeft de kerk van Haps (gaaf gesamt-kunst), en op onderdelen de kerk van Langenboom (tegelwerk, deuren, lijsten).

5. Bouwkundige aandachtspunten

- a. Haps: De kerk van Haps heeft een hoge mate van erosie en zoutuitbloei in de plint van de pijlers (hardstenen sokkels) en muurwerk (binnenzijde). Vraag is waar dit door veroorzaakt wordt en hoe dit te stoppen?
- b. Mill: De kerk van Mill heeft een restauratieachterstand. Dit blijkt onder andere uit het voegwerk van de toren en de scheuren in de gewelven van de transeptarmen. Dringend advies is een restauratieplan op te stellen. De RCE en provincie kunnen hierin een rol van betekenis spelen.
- c. Sint Hubert: De toren van Sint Hubert is gevoegd met cementvoeg. Dit kan op termijn vochtproblemen en schade veroorzaken aan de bakstenen.

Onze referentie

6. *Herbestemming*

De herbestemmingskansen hangen uiteraard van veel factoren af. Bouwkundig geredeneerd en op basis van voorgaande reflectie is het volgende te zeggen:

- a. De zaalkerken zijn door de eenvoudige opzet relatief eenvoudig aan te passen aan nieuwe en andere eisen en programma's. Dit geldt voor de kerken van Langenboom, Wilbertoord en Sint Hubert. vraagt de kerk van Wilbertoord aandacht. Het grote lessenaarsdak van Wilbertoord is ruimtelijk spectaculair, maar vraagt energetisch en wellicht bouwkundig aandacht.
- b. Programmatisch is de kerk van Mill waarschijnlijk eenvoudiger te voorzien van een nieuwe bestemming dan de dorpskerken.
- c. De kerk van Haps is als gesamtkunstwerk, religieuze overdaad in het interieur en de veelvuldige bouwkundige details minder eenvoudig om te vormen. Lees, iedere ingreep is een verlies aan waarden op de eerder gemaakte opmerkingen.
- d. Het merendeel van de kerkgebouwen bestaan uit een samenstelling van volumes, bouwkundig vertaald in versnijdingen en hoogteaccenten. Deze heldere bouwkundige logica vormt in basis een goede onderlegger voor logistiek, ruimtelijk en bouwkundig onderzoek bij herbestemming.
- e. De ruimtelijkheid, het licht en de maat van de kerk in Mill is bijzonder aangenaam. Bestaan er mogelijkheden om de oorspronkelijke rijkheid van het interieur op onderdelen terug te brengen of 'door te ontwikkelen'?
- f. Wanneer het nieuwe programma buiten de contouren van het gebouw wordt getekend, is aandacht voor de buitenruimte en de aard van het gebouw bepalend. Hoe maakt men nieuwe voorzieningen zonder de collectiviteit en de typologie van het gebouw en het kerkerf te schaden? Dit geldt in het bijzonder voor de reliëfrijkdom van het maaiveld in Sint Hubert en de informele setting.

3. Wanneer komt de RCE in beeld bij monumentenzorg?

Bij het wijzigen van een van rijkswege beschermd kerkgebouw is een eigenaar of gebruiker gebonden aan de Monumentenwet. Voor het wijzigen van een gebouwd rijksmonument (bijvoorbeeld door herstel of herbestemming) is een omgevingsvergunning vereist (art. 2.1, lid 1, aanhef en onder f, Wabo). In het algemeen is het raadzaam om voorafgaand aan de vergunningaanvraag contact te zoeken met de vergunningverlener: het bevoegd gezag. Dit is in vrijwel alle gevallen de gemeente. Dit gebeurt het beste nog voordat het definitieve plan is opgesteld. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed kan op verzoek van het bevoegd gezag bij het vooroverleg aanschuiven. Een goed platform hiervoor is het planoverleg (provinciaal steunpunt monumentenzorg). Het secretariaat is ondergebracht bij het Monumentenhuis Noord-Brabant. Concreet: hoe vroeger men de gemeente en RCE betreft bij de planvorming, hoe succesvoller de feitelijke procedure. In zekere zin is de vergunning een formeel moment om de gemaakte afspraken, noden en wensen bouwkundig te bekrachtigen.

Vragen

Mocht u nog vragen hebben over de inhoud van dit advies, dan kunt u contact opnemen met de contactpersoon die in het briefhoofd vermeld staat.

Onze referentie

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
namens deze,
de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed,

Emil Uriot
Adviseur architectuurhistorie Noord-Brabant

Bijlage 5: Waardestelling Catharijneconvent kerkinterieurs

Museum Catharijne Convent

Memo

bezoekadres / visitors address
Lange Nieuwstraat 38
 NL-Utrecht

telefoon / telephone
+31(0)30 231 38 35

postadres / postal address
Postbus / P.O. Box 8518
 NL-3503 RM Utrecht

email
info@catharijneconvent.nl
www.catharijneconvent.nl

Datum: 1-6-2021

Betreft: Kerkenvisie Mill en Sint Hubert

Waardestelling kerkinterieurs en roerend religieus erfgoed – Mill en Sint Hubert

Inleiding

De gemeente Mill en Sint Hubert stelt een kerkenvisie samen, gefinancierd met de decentralisatie-uitkering vanuit het nationale Programma Toekomst Religieus Erfgoed (2019-2021). Denise Huntjens van Advinci B.V. begeleidt de gemeente bij de totstandkoming van de kerkenvisie. Op 2 april 2021 vroeg zij om deze waardestelling bij Museum Catharijneconvent, het rijksmuseum en nationale kenniscentrum voor religieus erfgoed en christelijke kunst. Vanuit onze nationale, onafhankelijke expertise geven wij graag een waardestelling van de kerkinterieurs en het roerend religieus erfgoed in de kerken binnen de gemeente Mill en Sint Hubert.

Topensembles

De gemeente Mill en Sint Hubert heeft een in aantallen beperkt kerkenlandschap, maar daarin zijn wel verschillende bouwstijlen en perioden vertegenwoordigd. Vier van de vijf locaties waarvoor een interieurwaardestelling is opgevraagd hebben de rijksmonumentale status, procentueel gaat het hier om een veel groter aandeel rijksmonumenten dan in andere gemeenten. Het is daarom zorgelijk dat de kerken in Mill en Sint Hubert in de jaren '70 van de 20^e eeuw voor het laatst hun interieur en roerend bezit hebben laten registreren. Een actualisatie is voor al deze locaties zeer sterk aan te bevelen. Dit is het topinterieur van Mill en Sint Hubert:

Nicolaas

De kerk van Haps is een prachtig neogotisch ensemble. Het grootste deel van interieur en inventaris stamt uit de bouwtijd, ca. 1900. Denk hierbij aan altaren, preekstoel, biechtstoelen, beelden, ramen, staties en banken. Samen ademen ze de sfeer van de neogotiek. De laatmiddeleeuwse doopvont en de vooral genealogisch interessante grafmonumenten op het bijhorende kerkhof verdienen een waardige vermelding.

De middenmoot

De volgende interieurs verdienen vanwege hun oorspronkelijkheid of uitzonderlijke stukken aandacht in de kerkenvisie:

H. Familie

De kerk in Langenboom heeft een tamelijk doorsnee inventaris en interieur. De gevolgen van de richtlijnen van het Tweede Vaticaans Concilie zijn duidelijk zichtbaar: preekstoel en communiebanken hebben het veld geruimd. Bijzonder is wel het devotioneel en kunsthistorisch belangrijke beeld van Maria met Kind op de maansikkel, stammend uit de late middeleeuwen.

Willibrordus

De kerk van Mill was een neogotische parel, een *Gesamtkunstwerk* waarin tussen 1878 en 1926 een gaaf neogotisch ensemble groeide met wand- en plafondschilderingen, talloze heiligenbeelden, vaandels en liturgisch vaatwerk. Hoewel een flink gedeelte van de roerende, neogotische stukken bewaard is gebleven is het interieur van de kerk in de vroege jaren '60 van de 20^e eeuw drastisch versoberd. "Het decor" detoneert sindsdien en van een *Gesamtkunstwerk* is geen sprake meer.

Hubertus en Barbara

De kerk van Sint Hubert werd in 1825 in gebruik genomen, maar alleen de biechtstoelen herinneren aan deze tijd. Preekstoel en balustrade werden in het midden van de 19^e eeuw toegevoegd. In de inventaris bevinden zich enkele 18^e-eeuwse heiligenbeelden en een beeld van Catharina uit de late middeleeuwen. De absisschildering, aangebracht tijdens de Tweede Wereldoorlog, is een echte *eye catcher*.

Jozef

Over de relatief moderne kerk van Wilbertoord is te weinig informatie voorhanden om een nauwkeurige waardestelling te kunnen geven. Uit wat online research komt naar voren dat de vloer- en plafondbekleding en de kerkbanken uit de bouwtijd (midden jaren '60 van de 20^e eeuw) gespaard zijn gebleven. In potentie huisvest deze kerk dus

1 / 2 pagina's

een gaaf jaren '60-interieur. Wat zich echter in de inventaris bevindt is onvoldoende bekend.

Bedenk wel dat een lage of middelhoge waarde overigens niets zegt over de sentimentele of religieuze waarde die gemeenteleden/parochianen toekennen aan de voorwerpen en die daardoor alsnog een zeer hoog belang kunnen hebben.

Aandachtspunten

Zoals gezegd is er zeer lange tijd geen aandacht geweest voor registratie van de interieurs en collecties van de vijf besproken kerken. Van harte beveel ik de parochie aan actualisering van de gegevens na te streven. Vanzelfsprekend kan Museum Catharijneconvent hierin van betekenis zijn.

Bijlage 6 Stappenplan voor kerkbeheerders

Een stappenplan volgen kan helpen bij een succesvolle weg naar een herbestemming of het realiseren van een nevenbestemming. Dit voorbeeld is afkomstig uit 'Handboek Behoud en Beheer 2. Nieuw gebruik van kerkgebouwen.' Een uitgave van de Vereniging van Beheerders van Monumentale Kerkgebouwen, 2019.

Deze Vereniging zet zich in voor een goed beheer en gebruik van monumentale kerkgebouwen in Nederland. Ook proberen ze de samenleving zoveel mogelijk bekend te maken met de multifunctionele gebruiksmogelijkheden van deze gebouwen. Onderstaand stappenplan is één van vele uitgewerkte aanpakken. Kies zelf voor de aanpak die het beste bij de situatie past, bijvoorbeeld via de website www.toekomstreligieuserfgoed.nl

'Voor kerkbeheerders/eigenaren op zoek naar nieuwe gebruiksmogelijkheden voor behoud bij dreigende sluiting.'

1. Zoektocht naar nieuwe gebruiksmogelijkheden voor behoud

Formuleer en het probleem.

Is uw kerkgebouw nog functioneel?

Is er sprake van een fusie waardoor het gebruik van uw kerkgebouw zal wijzigen?

Benoem de urgentie van het behoud.

Maak een analyse: wat zijn wel en niet haalbare oplossingen.

Weeg vraag en aanbod tegen elkaar af.

Zoek actoren en partners.

multifunctioneel gebruik

neven- of herbestemming, behoud kerkgebouw al of niet met

nieuwe functies. Welke functies zijn mogelijk?

het gemeentelijk beleid en instrumentarium

2. Nieuwe eigendomsvormen

Bij alle scenario's geldt wie is en blijft of wie wordt de eigenaar?

een lokale stichting

de SOHK

organisatie van Stadsherstel

een woningbouwcorporatie

burgerlijke gemeente (tijdelijk)

overheid of woningbouwcorporatie wordt deelgenoot, gaat commitment aan

3. Draagvlak

Probeer al in het beginstadium een breed draagvlak te creëren

maatschappelijk draagvlak

omwonenden (publieke bewustwording)

gemeente (politieke bewustwording, ambtelijke bewustwording)

monumentale organisaties (RCE, SKKN)

4. Planontwikkeling

Deze fase is cruciaal. Formuleer doelstellingen op basis van een analyse en visie. Betrek daarin relevante actoren en belanghebbenden opstellen plan van eisen doelgroepen

- ruimtelijke uitwerking
- bestemmingsplan
- vergunningen
- investeringsplan
- financieringsplan
- exploitatieplan 5 Restauratie en aanpassingen

5. Is er sprake van een restauratie of aanpassingen om nieuw gebruik mogelijk te maken?

Wie is verantwoordelijk en wie begeleidt het proces?

Welke financiële middelen zijn er te vinden?

- architectenkeuze
- opstellen restauratie/verbouwingsplan
- bij aanpassingen overleggen met RCE en SKKN
- subsidieaanvragen indienen
- financiering (lenen bijvoorbeeld NRF, sponsoren, fondsenwerving)

6. Komen tot een structurele exploitatie

Maak afspraken over het beheer en de samenwerking met partners en actoren.

Vraag ondersteuning aan deskundigen en bouw een aanlooptijd in.

Zorg voor een evaluatie op basis van monitoring

- multifunctioneel gebruik
- culturele en commerciële programmering
- zoeken naar vaste huurder
- (gedeeltelijke)herbestemming
- opstellen en uitvoeren bedrijfsplan
- opstellen en uitvoeren pr plan